

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2018. szeptember – XVII. évfolyam 9. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Cserna Csaba **2**
*Debreczeni Tibor
laudációja*

Egy kérése
mai parancsolata **6**
*Németh István Péter
dolgozata*

Visszapillantó **9**
Péntek Imre jegyzetei

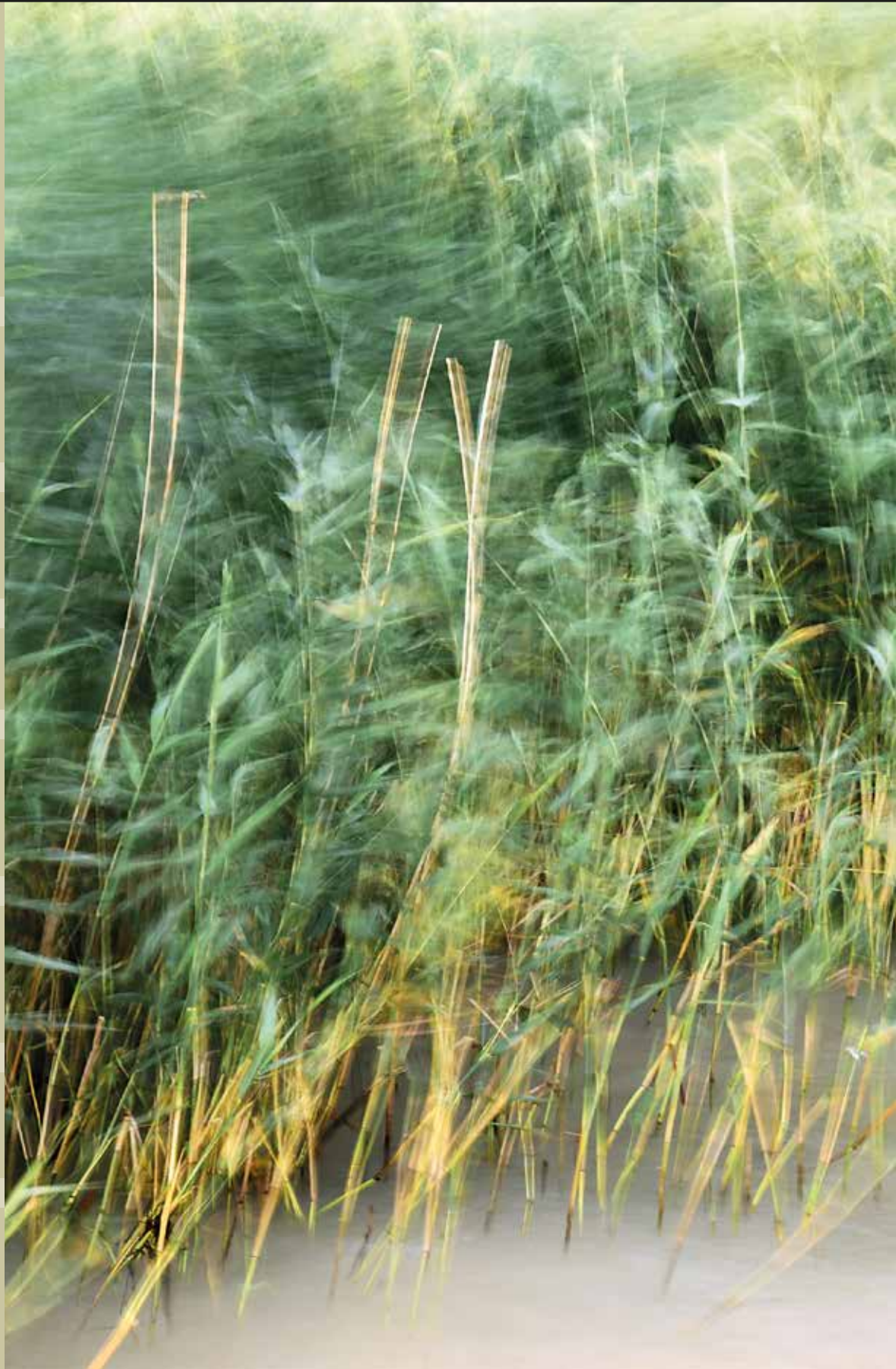
A magyar vallás **14**
*Vasvári Zoltán
tanulmánya*

Számadással **21**
Istennek tartozom
*Tóth-Máthé Miklós
regényrészlete*

Fától fáig **23**
az Örök Hazában
*Toldi Éva megemlékezése
Kányádi Sándorról*

Évek tornya **28**
Lukáts János novellája

Szél, nád
Ország László fotója



DEBRECZENI TIBOR

Cserna Csaba

laudáció

Kedves Jelenlévők!

Embertársainkat dicsérni, dicsérettel biztatni, dicsérettel jutalmazni, bennük jóérzéseket kelteni, kis és nagy közösségekben, családban, iskolában, műhelyekben, munkahelyeken, szakmai közösségekben, mi sem volna ennél természetesebb, magától értetődőbb. Mi sem volna, mondom én, mivel tudjuk mi ittlévők valamennyien, hogy ez bizony nincs így, noha, azt is tudjuk, ekként kellene lennie. Életünket, ezt a néhány évtizedre szabottat, nemde a szeretet gerjesztette milióban kellene megélnünk, leélnünk, kevesebb ártó stresszel, anélkül, hogy utálnunk kellene a másikat, irigyen, féltékenyen pislogva egyik-másik szerencsésebbre, kebelbarátra, tűz körül lévőre.

A dicsérni tudás képességét persze már a családban, meg az iskolában kellene elkezdni megtanulni.

Mindez most csak úgy kijött belőlem, hogy a véletlen, illetve Csernák Árpád, a *Búvópatak* főszerkesztője felkínálta nekem a lehetőséget, hogy élhessek a kedvem szerintivel, dicsérjem azt, akit szeretek, aki érdemes rá. Vannak tanítványok, barátok, a jelenlévők közt is, akik tudják, hogy ez nekem hovatovább természetem része, s akiket meg valaha is tanítottam, vagy olvasták pedagógiai vonatkozású könyveimet, igazolhatnak is; a dicséret nevelési módszerem hangsúlyos része.

Cserna Csaba, ha jól emlékszem, 21 évesnek mondhatta magát, ha egyáltalában figyelt akkor az életkorára, jómagam meg 40-et számoltam, amikor életünkben először találkoztunk. Ő akkor villamosmérnöknek tanult a Műegyetemen, én a Rákosi-korszakban összeszedett traumákkal, ám sikeres tanári és amatőr rendezői múlttal rendelkező, és harmonikus családban élő népművelő voltam, amikor Budapesten, fent a Várban, a villamosmérnöki kar kollégiumában, a most restaurált régi pénzügyminisztériumban, a Szentháromság téren, egy művészeti közösségbe sodródtunk.

Vári színpadnak neveztük azt a színjátszó csoportot, amelyiknek Csaba meghatározó tagja lett, én meg a társaság művészeti vezetője, rendezője. Évekig játszottunk együtt, és sikert sikerre halmoztunk.

Cserna Csabáról köztudott volt, hogy okos fiú, aki nemcsak túl akar lenni a műegyetemi vizsgákon, de a szakma érdeklő is, kutató szinten érdeklő. Nem véletlen hát, hogy fejlesztő mérnök lett, itthon is, és élete harmadik korszakában, Frankfurtban is. Az most is, 71 éves korában. A T-com nem akar lemondani róla, nem engedi nyugdíjba menni.

Nehogy elfelejtsem, máris mondom, mivel fontos: Cserna Csaba mindazonáltal és mindenek előtt művész. Ugyanis annak született. A világot, a nagyot és a kicsit a művész érzékenységével látja, látatja, fogadja be és ítéli meg.

Emeljük ki azt, hogy látatja. Ezzel az igével máris az előadóművészet és a színi művészet területére érkezünk.

A minapában került kezembe néhány fénykép, melyet az egyik előadásunkról, a Weöres Sándor műveiből létrehozott színjátékunkról – hol támadták, hol ünnepelték – a *Tapéta és árnyékról* készített a színpad fotósa, s kit látok az egyik képen: Csabát a próbán, játékosok karéjában. És magamat, amint szenvedélyesen, a mondandót gesztusban és mimikában is megélve mutatom, mit is szeretnék. Ám aki hovatovább már nálam is átéltebben fejezi ki érzését, már tetszenek sejtteni, nem más, mint a mi ünnepeltünk, Cserna Csaba.

Azt mondtam az imént, hogy jómagam a Rákosi-korszak traumáival megrakodva érkeztem a Kádár-korszakba, s mihelyt lehetett, mást se tettem, mint a hajdani sokkoló élményt rendeztem ki magamból. A Weöres-műsorral is. És már el is érkeztem az ide kapcsolódó mondandóm lényegéhez: Aki tudta, hogy miről beszélünk és minek, az Csaba volt.

*...teljes életet akkor élt, él az ember
– ezt a vége felé már csak meg lehet
állapítani –, ha nemcsak magának élt.*

És ez nem volt minden játékosal ekként. A rendszerváltás után, amikor a barátságunk Csabával testvérivé vált, kiderült, hogy én jól gondoltam 1972-ben, amit akkor, rendezés közben vele kapcsolatban gondoltam. Voltak mások, akik az instrukciómat követve, jól játszottak, színész módjára, de nem élték meg az én közlendőmet. Vagy nem az én közlendőmet élték meg. Napjainkra, hogy öregem is találkoztunk, derült ez csak ki.

Ám Csaba, s ezt is el kell mondani, megáldatott pompás humorérzékkel is. Emlékszem estekre, melyeket ők, a játékosok állítottak össze, vagy írták meg, s mi hasunkat fogva nevetünk egy órán keresztül. Már az egykori *Ki mit tud*ban is felfigyeltek rá, különösen remek parodizáló képességére.

Férfikora delén következett be életének az az időszak, amikor úgy döntött, hogy vált: félbehagyja sikeres mérnöki munkáját, s elmegy profi színésznek. Kaposvárt nézte ki magának, hátha látnak benne fantáziát. És itt tartották és remek szerepeket játszott, és pompás jövőt jósoltak neki. És amikor úgy döntött, hogy abbahagyja a profi színészkedést, sajnálkoztak a vezetők.

Ekkor tette át működése színhelyét, családjával egyetemben Németországba. Ahol máig dolgozik.

S mit cselekszik Cserna Csaba Frankfurtban, mit a mérnökösödés mellett? A kint élő magyarok kulturális mindenesévé, vezetőjévé válik. Hazai művészeket hív és fogad, olyanokat, akikre az ottani magyarok is kíváncsiak. Pezsgő társági élet szerveződik az ő segítségével.

Tudom, mivel megtapasztalhattam. Egy alkalommal, valamelyik ötvenhatos évfordulón magam voltam a vendég. Előtte itthon próbáltunk. Talán vannak a jelenlévők között, akik a *Búvópatak* nem oly régi számában olvasták a *Tetemrehívás* című ötvenhatos dokumentumműsort, melyet eredetileg az itthoni színpadosaimmal mutattunk be, nos, ezt kétszemélyesre alakítottam át, és Csabával ketten mutattuk be Frankfurtban, zsúfolt ház előtt.

Nem is tudom mondatokkal megidézni a katartikus sikert. Tessék elképzelni, tíz percig állva és tapsolva ünnepelt a közönség. Nyilván megidéztek az emlékeiket, s annak szólt a megrendültség. De mégis csak mi voltunk a katalizátorok.

Megjegyzem, hogy ezt a dokumentumdrámát itthon is bemutattuk nem egyszer, és Kárpátalján, Beregszászban is. És mindig vibrált a levegő.

Ismert, hogy Cserna Csaba külhoni áldozatos munkásságáért, a magyar kultúrát népszerűsítő önzetlen tevékenységéért a *Magyar Kultúra Lovagja* kitüntetést kapta. Csak gratulálni lehetett neki. Műfelfélt megérdemelte.

Csabának a német Telekomnál most olyan beosztása van, hogy hol kint, hol itthon kell dolgoznia. S ez a kétlakosság lehetővé teszi számára, hogy többször lépjen fel, rendező barátai instruálásával, általa szerkesztett derűs műsorokkal. Ezeket a közönség is élvezi, meg ő is.

Módjában van ily módon folyamatos kapcsolatot tartania a régi színpados barátaival is, meg az úgynevezett kuckósokkal is – ez az én 50 tagú tanítványi társaságom –, ahol ő mindig otthon van, s mindig központban. S velem is, egykori rendezőjével, mai munkatársával és barátjával.

Újabban arra is mód nyílik, hogy elolvassam kéziratait, melyekkel a korábbinál sűrűbben lep meg. Mivel hogy Csaba ír is. Egy írását a *Búvópatak* augusztusi számában is olvashatják. És ez elbeszélésnek tetszik, ám az írások többsége a valóságot karcolja. Úgy tetszik, Cserna Csaba igazi műfaja a karcolat. Élvezetesen ír. Jól láttat.

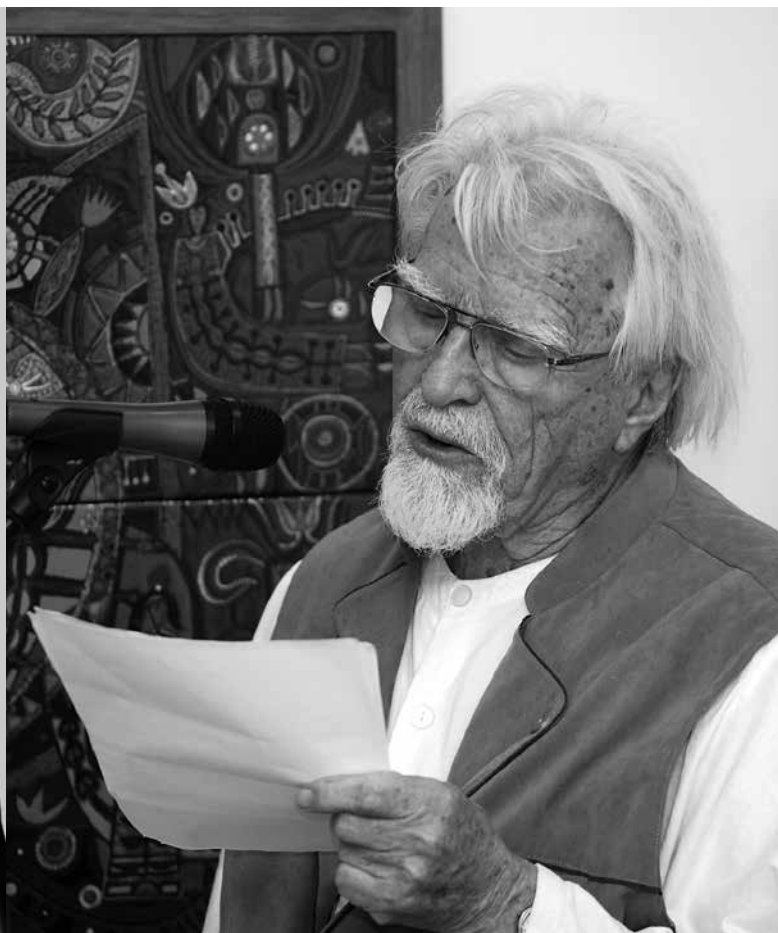
Kedves Közönség, az ember, míg él, mit is tehetne; teszi a dolgát, aszerint, amire ösztönzést kapott. Cserna Csaba arra, hogy alkosson, a mérnöki tudományban, a szín- és előadóművészetben, valamint a publicisztikában. A karcolat műfaját valamikor oda sorolták. Hogy Csabának melyikben volt, van nagyobb öröme, ő tudja.

Én magam meg azt vélem tudni, hogy teljes életet – talán – akkor élt, él az ember – ezt a vége felé már csak meg lehet állapítani –, ha nemcsak magának élt. A szlogen, hogy valósítsd meg önmagad, önző életprogram, sajnálatraméltó. Üzenni az életünkkel az utánunk jövőknek, adni a munkánkkal, meg a szeretetünkkel, az az igazi.

Mért mondom mindezt a laudációm végén? Cserna Csaba hozhatott létre értékeket a műszaki tudományokban, hozhatott létre a művészetekben, de a legnagyobbat azzal hozta létre, hogy élt és él. Mert úgy élt és úgy él, hogy ad. Mivel tud szeretni. S ennél nincs fontosabb, nincs elismerésre méltóbb semmi.

Éljen hát sokáig mindannyiunk örömére!

Elhangzott: 2018. augusztus 29-dikén Kaposváron, a Búvópatak-esten, az Együd Árpád Kulturális Központban, amikor Cserna Csaba átvette az idei Papp Árpád Búvópatak-díjat.



Cserna Csaba és Debreczeni Tibor – CsB fotó

CSERNA CSABA

A kuruzsló

Csak az méltó a szabadságra, aki minden nap harcba száll érte. Így van ez a gyógyulással is.

Makszim Gorkij

A hatszintes reumatológiai intézet betegszobájában feküdt. Tolókocsija és járókerete ott parkoltak az ágyánál. Előfelvételi egyetemistaként 11 hónapos sorkatonai szolgálatát töltötte, amikor lelkesedésében és könnyelműségében megemelte magát egy páncélszekrényvel, beleroppant a gerince. A katonai felcserek azt hitték, hogy szimulál, nem is foglalkoztak vele. A *vigyázz-menetet* nem bírta a fájdalomtól. Amikor őrségben volt, a készenléti szoba kemény priccsén enyhültek a kínjai. Számolta a napokat a leszerelésig, vágta a centit. A leszerelés előtt egy héttel jött a századparancs, hogy közülük hatan nem mehetnek egyetemre, és ki kell tölteniük a 2 év katonaidőt. Indoklást nem adtak. Négyen a néphadsereg kiváló katonái lettek, a 6 fiú soha nem kapott fegyelmet. Ő nem volt közöttük, de nagyon megviselte ez a diktatórikus módszer 10 évvel az 1956-os forradalom után. Később az első egyetemi évben tudta meg, hogy a szülők közbenjárására és tiltakozására, pár hónap után, a hat előfelvételi mégis elkezdhetette a tanévet. Mi volt a bűnük? A szülei vagy nagyszülei állítólagos részvétele a forradalomban. A tíz év alatt sok ártatlan embert végeztek ki a szocializmust építő népi demokráciában, de hogy még a gyerekeiken is bosszút akartak állni, ez minden képletet felülmúlt.

A katonaság utáni első egyetemi évet már gerincfájdalommal tanulta végig. Az utolsó vizsgájáról, a sikeres politikai gazdaságtan szigorlatról ment a vári kollégiumba a 16-ossal. Az autóbusz bekanyarodott az alagútnál a Hunyadi utcába a Vár felé, felhangzott az ülőkalauz sztentori hangja: „*Kalkádtér következik!*”

Ebben a pillanatban zötytyent egyet a jármű, az iszonyú fájdalomtól a busz végében összecsukszott. A buszról a kollégista társai segítették le a Szentháromság téren. Tehetetlenül feküdt a kollégium betegszobájában. Édesanyja elvitte a Gellért Gyógyfürdő európai hírű reumatológus főorvosához, akit azóta a tudományos igényű reumatológia megalapítójaként tartanak számon. A jó hírű főorvos napi úszást javasolt. Csak azt nem mondta, hogy a hideg víz árt, így a 18 fokos fehérvári strandolás utáni reggelen már nem tudott felkelni az ágyból. A jobb lábára képtelen volt ráállni. Huszadik születésnapját gyúródeszkán fekvé ünnepelte. Szülei kétségbe voltak esve.

A kertés házban egymásnak adták a kilincset a fehérvári kirurgusok, kísérleteztek hagyományos orvoslással és a nálunk újnak számító akupunktúrával, akupresszúrával. Lelkiileg nem hagyta el magát, olvasott az ágyban. Elolvasta a teljes Csehov életművet és a rendszer megmondó emberei által lesajnált Hóman Bálint–Szekfű Gyula történelemkönyveket.

Szeptemberben beutalták egy fővárosi intézet rehabilitációs osztályára. A mentő vitte fel a koronázó városból. A műtött, már megoperált betegek járókerettel vagy mankóval csoszogtak a folyosón, nem sok jót ígért az itteni lét. De a feltűnően szép, fityulás, fehér ruhájú nővérek látványa enyhítette a fájdalmát. A meleg tekintetű, magas, karcsú Erika feltűnően kedves volt a jóképű, húszéves fiúhoz; mosolygása alternatív terápiaként hatott rá.

A mellette lévő ágyban egy fiatal fiú feküdt, szemben a Vasas SC futbalszervezője, aki versenyt anekdotázott az ablak melletti ágy vendégével, utóbbi állandóan festőkről és műveikről tartott fásasztó, posztgraduális képzést. Az ötödik szobatársa egy 16 éves fiú, aki egy szlovákiai magyar csontkovácsnál járt. Igaz, hogy kiegyenesítették a gerincét, de mire autóval hazazötyögtek, a csigolyák ismét felvették a megszozott görbületet. Honoráriumként édesapja tűzifát hasogatott a csontkovács udvarán. Az ágyoszomszéd fiúnak villamos vágta le az egyik lábát. Amikor lefeküdt, az éjjeliszekrény mellé tette a lecsatolt mülábat. Egyszer egy hétvégi délután, mikor az orvosok és a nappali nővérek is hazamentek, kamaszosan bevadultak és rágyújtottak a körteremben, majd nevetve belehamuztak a mülába. A volt focista jól értesülten tudatta, hogy a portán látta a kétszer nőszült, országos hírű színészt, aki a negyedik emeletre járt fel naponta, gyönyörű, okos kolleginájához szelet csapni. A színésznő egy forgatáson csúszott meg egy csónakban és beütötte a gerincét – tudni vélte az angyal földi beteg. Majd hozzátette: *Navigare necesse est!*



Csongrádi Tisza-részlet (képeslap)

Sokszor odakerekezett az emeleti szoba ablakához – nem is gondolta, hogy az átellenben lévő házban az Áprily-Jékely család lakik –, felhúzta magát a párkányra, és sóvárogva figyelte a szemközti, XII. századtól működő gyógyfürdőbe igyekvő vendégeket. A gyógyvizet átvezették az intézet földszintjére, a medencés gyógytorna és a kádas, víz alatti vízszűrő-masszázs a mozgásszervi betegek rendelkezésére állt, ezt nagyon szerette. Háromszor egy héten kapott dionin kezelést, ezeken galvánáram segítségével vittek be gyógyszereket a fájó testrészebe. A rövidlátó, molett főnővér, energikus kéjjel kitapogatva farizmait – a gluteus medius rostjait keresve –, naponta beledöfött egy B12 injekciót. Talán a legkellemetlenebb a 10 cm-es, diógyöri acélból készült túvel történő, gerinc mellé adott lidokain injekció volt, a főorvos asszony privilegizált előadásában. Utána, eltekintve a szabványos mellékhatásoktól, úgymint az időszakos hólyag-, végbél-, és a szexuális funkciók elvesztésétől, továbbá a gáttájéki érzéketlenség kialakulásától, nem érezte a hangyák rohangálását végig a jobb lábán. Egyszer körben begipszelték a nyakától az ágyékgig. Egy alagút formájú, belül világító villanykörtékkel ellátott szerkezet alatt szárították ki a gipszpáncélt. A testét körülvevő izzadt géztől és a gipszportól nagyon szenvedett. A kiöregedett focistától kölcsönként *Népszabadság* bedugásával próbálta a viszketést enyhíteni. Ez a gipszkötés annyira sikeres volt, hogy járókerettel már rá tudott lépni a fájó jobb lábára, amelyik kezdett lassan elvékonyodni. Vicces betegársai néha bekopogtak hozzá, megérintve botjukkal a gipszét. Ebben a „páncéltatban” és a járókerettel fogadta orvostanhallgató barátnőjét. A porta melletti ruhatári beugróban beszélgettek a délutáni látogatási időben. A kislány beleült az ölébe, hogy közelebb legyenek egymáshoz. Aztán vége lett a látogatásnak. Nem látta többé.

Este az éjszakai portás feljött a kórterembe és közölte, hogy a délután szolgálatban lévő kollégája beírta a naplóba, hogy a fiú a ruhatárban szerelmeskedett a vendégével. – *Ez a kórházból való azonnali elküldéssel járhat* – mondta, majd elővette a zsebéből a naplóból kitépett, valótlanúságot tartalmazó lapot, és átadta a fiúnak. Hálás volt neki. Csodálkoztak volna a szülei, ha ezt megtudják.

Szerette az étkezéseket, ha ült, nem szúrta a gerincébe az elviselhetetlen fájdalom, nem kellett ízlelgetni a poklot. Az ebédek a tálaló előtti előtérben történtek. Piros műbőrszékek egy paprikás krumpli szagú tarka viaszosvászonon letakart asztal körül. A tolókoscsikok együtt ültek, egy kedves fiatal párral étkezett, akik fogták egymás kezét. Mindkettőjük lábát combtöbbször amputálták. Elhatározták, hogy összeházasodnak, és gyereket is szeretnének. – *Milyen erősek!* – gondolta, meríteni kellene az erejükből. Két asztallal odébb a gyakorlatos nővér etetett egy mindkét karját amputált beteget. Ettől a látványtól a sírás kerülgette. – *De jó lenne mielőbb meggyógyulni!* – gondolta.

Nem javult a kezelésektől. Közben a gipszet levették róla, újra a tolókosci következett. A főorvos asszony tanácstalan volt. Nem találták a betegség okát. A röntgen semmi különöset nem mutatott, porckorongsérv nem látszott. Gerincsapolás után az agyvizében sclerosis multiplexet vagy idegrendszeri daganatot kerestek. A fájdalmas és veszélyes műveletet kétszer is eljátszották, mert az első kémcsövet összecserélték egy másik betegével. A főorvosnő konzíliumot hívott össze az Amerikai úti idegsebész kollégák részvételével, de ez sem

hozott eredményt. Sajnálta a fiút, ilyen fiatal betegé még nem volt gerincpanasszal. Attól kezdve a főorvosi viziten a főorvos asszony *Megműtjük magát, felhívjuk, és megnézzük, mi van ott, amitől nem tud járni* mondattal jött be a betegszobába. Későbbi orvosi vizsgálatkor már csak az élesztjük a kést megjegyzéssel utalt a saját szakmai kudarcára, és mosollyal próbálta bátorítani betegét, aki már-már belenyugodott volna a műtéti kísérletezésbe.

Az éjszakák rosszul teltek, sokan fent járkáltak. A fiú szoktatta magát a fájdalomhoz és elkeseredett. Mi lesz velem? Lehet még családom, gyerekeim? Hogy fogom így eltartani öreg szüleimet? Az imádság után megnyugodott. Fel sem fogta, hogy nem mehet vissza az egyetemre. Marcsi és Laci – kedves évfolyamtársi barátai naponta indigóval jegyzeteltek az előadásokon, amit rendszeresen bevitték hozzá a kórházba. A Dékáni Hivataltól október végéig kapott haladékot a második évfolyamra való csatlakozásra. Rohant az idő. Mit vétett? Miért ez a büntetés? Nagymamája mindig mondta, hogy a légynek sem tud ártani. Szülei kétségbeesett arccal látogatták egyetlen gyermeküket vasárnapokon.

Az orvos elmondta, hogy hivatásának megkoronázása a fiú gyógyulása, nem volt még 20 éves reumás betege.

Erikának tette a szépet, a nővér kedvesen fogadta. A főorvosi viziten, vagy amikor a lázmérőket hozta-vitte, le nem vette róla a szemét. Erika egyszer vett egy mozijegyet az éjszakai nővérnek, azzal, hogy ő majd helyettesíti. A fiú egy, a járni tudó szobatarstól kapott üveg itallal éjfélkor kikerekezett a betegszobából az ügyeletesszobába. Ez után életében először olyan hosszú és csodálatos éjszakában volt része, amit addig sosem érzett. A szívük csordultig megtelt boldogsággal. Időnként megzavarták őket a fájdalommal küzdő, csengető betegek, de ott folytatták, ahol abbamaradt. Halálosan beleszeretett a lányba, aki elárulta neki, hogy a főorvos asszonynak az a véleménye, hogy szimulál. Hajnalban alig lehetett kidobni az ügyeleti szobából.

Édesanyja Fehérváron az ablakból megfigyelt kora reggel egy nőt, aki szaladt a munkahelyére. Korábban mindig sánitva ment. Megtudta tőle, hogy Csongrádon a reumatológus főorvos gyógyította meg. A karácsonyi ünnepre való tekintettel és a biztosító által három hónapig fizetett kórházi kezelés lejártával kikönyörögte fiát a kórházból, meghíúsítva az egyre gyakrabban javasolt műtétet. A fiú sírva hagyta el az intézetet, nem láthatja naponta azt a nőt, aki megajándékozta őt a legszebb földi érzéssel. Írt neki egy szerelmes levelet, soha nem kapott rá választ.

Három vasárnapon át egy bérelt autóval és vezetőjével levitték Csongrádra. Az első édesapja és a sofőr kézben vitték be az orvos lakásába. Szobája falán bekeretezve függött VI. Pál pápa áldása. Felfektették a kezelői asztalra. A korpulens doktor – két székre kellett ülnie – a gerinc melletti idegkötegből injekciós túvel kiválasztotta és megszurta a beteg ideget. Villámcsapásszerű fájdalom nyilallt a jobb lábába, lábfeje reflexszerűen rúgott egyet. Ekkor kezdődött az orvos találmányának a befecskendezése. Azt mondta a szüleinek, hogy egy fél sörösüvegnyit nyomott be egy olyan elegyből, aminek az

elemei a gyógyszerárban megvásárolhatók. Saját találmánya, beadta szabadalmazásra, de az irigy orvostársadalom vizsgálatra sem méltatta. A kezelés végén a szülei előtt megkérte a fiút, hogy szálljon le a kezelóasztalról. Fájdalommentesen megtette, édesanyja elsírta magát. Az orvos közölte, hogy ez még nem a végeredmény, mert sok a novokain benne. Kérte a szüleit, ha hazaérnek, kérjenek engedélyt a főgyógyyszerész-től csak az első éjszakára morfiumos gyógyszer vásárlására, többé nem lesz rá szüksége. A második vasárnap két oldalról támogatva ugyan, de saját lábán csoszogott be. Egyszer véletlenül a heréjében érezte a szörnnyű villámcsapást, ekkor az orvos sűrű bocsánatkérés közepette átírányította a fájdalom-cunamit a jobb lábra. A harmadik kezelésnél már egyedül lépkedett be a lakásba. Az orvos elmondta, hogy hivatásának megkoronázása a fiú gyógyulása, nem volt még 20 éves reumas betege. Szakrendeléseinek ingyen gyógyította a betegeit. Arra kérte a szülőket, hogy a következő héten, ha bárhol jelentkezik fájdalom, azonnal üljenek kocsiba és látogassák meg, mert úgy érzi, nemsokára meghal.

Ősszel visszatért az egyetemre. Évfolyamtársai, akik már a harmadik évfolyamot kezdték, még sokáig nem merték neki elárulni azt, amit rokoni kapcsolaton keresztül megtudtak, hogy az őt kezelő orvos a kúra befejezése után 10 nappal éle-

tét vesztette. A halála utáni napon a rendőrség házkutatást tartott nála, a szérumot keresték. Az anatómiát, neurológiát és reumatológiát is kitűnően ismerő feltaláló orvos – az orvostársadalom féltékenysége, irigysége miatt – magával vitte a sírba a tudománynak ingyen felajánlott felfedezését. Őt sem értették meg, mint annak idején Semmelweis Ignácot. Áldja meg az Isten haló poraiban!

Egyszer felkutatta Erikát, és találkozott vele. Azért nem kapta meg a fiú levelét, mert a lány testvére felbontotta, nem akarta, hogy valamikor is találkozzanak, és összetépte azt. Azt is hozzátette, hogy a hirtelen jött szerelmen kívül a szánalom is közrejátszott abban, hogy közelebbről megismerjék egymást.

Egy év után visszament az intézetbe – saját lábán – a főorvos asszonyhoz.

– Jé, hát maga jár? Ki gyógyította meg?

– A csongrádi reumatológus főorvos.

– De hát az egy kuruzsló!

– Látja, mégis sikerült!

– Merő véletlen.

– Ön szerint. Én viszont járok! – válaszolta a fiú, majd elhagyta az intézetet, és visszament édesanyja által megharcolt új életébe.

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Egy kérelelés mai parancsolata

Ülj mellém...
Kisfaludy

Mikor már Kisfaludy Sándor verseit országszerte szavalták, 1821-ben Széchenyi István úgy írta naplójába a Balaton-felvidék hegyneveit, mintha csak a regék címeinek lajstromát akarná visszhangozni. November 27-én írja: (Zalaapátiból) „Gyalog Keszthelyre mentem. 28-án ott maradtam. Voltam a Tátika-hegyen. Rezit láttam a völgyből. Szigliget és Csobánc is elég közel.”

1950-ben, majd másfél évszázad múlva, versében hasonlóan beszélt Vas István: „A kék eltűnt, a zöld sötétedett, / sötéten állt a badacsonyi hegy, / piroslik rajta esőverte lomb, / boltozata, a gyűrött bazalt borong, / s nem látni, csak szürkészöld fátylon át / Szigligetet, Csobáncot, Tátikát.” (Badacsonyi ősz)

A badacsonyi hegy, a szüret, Kisfaludy Sándor, a szerelem, a költő által meg is énekelt kesergő majd boldog szerelem egymástól szétválaszthatatlanul alkot egy képzetet számunkra, ami rögzült a kultúránkba. Nem bazaltmód kövült meg, hanem a mai napig alakult s alakul, fortyog lávamód, nem törődik semmilyen kordivattal, akár a geomorfológia, fél évszázadra ha kiiktatják a tananyagból, mintha fittyet hányna ránk, akár a Badacsony tektonikája. Él. Hat. Olyannyira, hogy még a 20. század első felében is Kisfaludy Sándor életének és költészetének ismerete az általános műveltség fontos része volt.

Nem akadt diák, aki ne tudott volna legalább egy Himfy-strófát idézni, senki nem jött Badacsonyra, hogy a jóféle helyi borok mellett ne ismerte volna töviről-hegyire Szegedy Róza és Kisfaludy viharosnak induló kapcsolatának részleteit, pedig már a jó értelemben vett bulvársajtó hajnalának számított az a kor.

1925-ben Keszthelyen föllevenítették a helikoni költőtalálkozókat, s az alkotók, poéták és történészek körében kivétel nélkül bárki még magától értetődően idézte Kisfaludy Sándort, s alakjával együtt a tájat:

„Az egész Dunántúlnak éppen legszebb része az, mely folyton (Kisfaludy Sándor) szemlélete körébe esett: a Balaton vidéke hatalmas bazaltkúpjaival s festői várromjaival. Nemcsak szemét gyönyörködtették, hanem képzeletét is folyton foglalkoztatták a Badacsony csoportjának ezek a különös hegyei, melyek úgy sorakoznak a tapolcai lapály körül, mintha valami tűz körül guggoló óriások volnának...” (Kéky Lajos: A Dunántúl a két Kisfaludy költészetében, Keszthelyi Helikon – Keszthely, 1925, 259. p.)

S ha már elzarándokoltak az írástudók a Balaton-mellyékére, a halhatatlan szerelemtől mindannyiszor volt mit mondaniuk. Ki-ki a saját képzelete szerint, de egyugyanazon képet írta le: a költő és kedvese egymás mellett ül... Ülnek a kandaló előtt. Ülnek a kerek bazaltkövön: szemben vagy háttal a Balatonnak. A túlsó part még erdőten, kopasz kúpjaira látnak.

De eltekinthetnek egészen Tihanyig vagy az ellenkező irányba, a szigligeti öböl s tovább. Vagy túl a hegyükön.

Az egymás mellett üldögélő házaspár egyszerre valóságos és archetipikus kép a filozok számára. A világirodalom legelső költője (nő: Szapphó) már úgy ábrázolta a szerelmeseket, hogy azok egymással szemben ülnek. Kölcsey Ferenc és Ady Endre fordításaiból-átköltéseiből ismertük meg, hogyan élték meg egymás közelét a szerelmesek, azt a tomboló érzelmekkel és érzetekkel teli együttlétet, midőn a vágyaktól a bőrfelületre szinte „zápor-szikrák hullnak”:

„*Boldog legény, istenek párja, / szemben ki ülhet szép szemeddel, / édesen kacajos közeleddel, / kacajoddal, mely szíven-vágva / fogja a mellem. // Hacsak már látlak, elalélok, / torkomon a szavak elfulnak, / bőrömvre zápor-szikrák hullnak, / szememben sötét vad árnyékok, / s lárma fülemben.*” (Szapphó szerelmes éneke)

Kisfaludy is átélte ezt a tomboló lángolást a szívében, amely azért hűlni is kezdett onnantól, de úgy, hogy szelídült csak, míg megbízható kandalló-meleggé nem vált. Életben és költészetben egyaránt. Illyés Gyula verse is ezt a józanabb szeretet-szerelmet mutatta föl versében: „*Ne ülünk másképpen mi sosem már, / csak egymás mellett, szorosan, / mint a régi nyitott ülésen az utaspár, / ha jéggel jött a szélroham.*” (Mert szemben ülök velem)

Szomorú, ennél is tovább hűlni, igazán már meg is dermedni csak a modernitásban fognak a kapcsolatok. Egy másik véglet szerint ez a tragikusabb, amikor a lélek egyenesen didereg, sőt – amikor a legszebb s legintenzívebb emberi érzések fagynak meg. Drámaian vall Pilinszky János *Kapcsolatok* című kisszerkezete erről a komor, egzisztencialista életérzésről. A passzív jelentésértelmű igéknek nincsen egyetlen olyan alakja sem, amely többes szám első személyben valamiféleképpen mégis arra mutatna, hogy van találkozás két sors között. Ami közös a két személyiségben az az, hogy egyforma létkudarcot él meg férfi és nő. Ez az ikeri veszteségtudat természetesen csak metafizikai síkon köthet össze két embert. Öröm helyetti részvétben. „*Micsoda csönd, ha itt vagy. Micsoda / pokoli csönd. / Ülök és ülök. / Vesztes és veszítek.*”

A 20. századvégi új költőgenerációk aztán majd megpróbálják a kizökkent időt helyretenni, s nem csupán a versben, de ha lehet, egy szépen élt életben is. Villányi László, dunántúli költő, szerelmes könyvét, az *Ámulat* címűt, a Kisfaludy-Himfy-féle *Boldog szerelem* 21. századi megfelelőjének tekintem.

Ugyan ki ír már hitvesi lírából egész kötetnyit? Aztán oldalról oldalra nőtt bennem a meggyőződés, hogy milyen szép volna, ha a modern kor fiataljai éppúgy egy ilyen műből tanulnának meg udvarolni, mint ahogyan a 19. században a magyar ifjak a kétkötetes *Himfy-szerelmeiből* kaptak komoly instrukciókat az ismerkedéshez, no meg további „széptevésekhez” Pest-Buda korzójától a balatonfüredi sétányig. Eric Berne szerint tudnunk kell, hogy *Mit mondjunk a Hello! után...?* Mit, ha egymás mellé ültet akár a véletlen is minket?

Villányi László a versében az évszázados udvarló sémák szerint a Kedves dicséretébe fog. Ezúttal nem keblének, nem haja vagy szeme színének laudációjába kezd, hanem „ámul” azon a tudáson, amit a férfias sport szabályairól, titkairól nő létére tud másika, a nő. Az egymáshoz tartozás fokát is a futball világából merített hasonlattal világítja meg az olvasó számára. Mert eljut, s korántsem csak a sportbéli vagy az eg-

*Aztán fognak csak a modernitásban
megdermedni igazán a kapcsolatok,
amikor már a lélek didereg...*

zisztenciális lényegkiemelésig, hanem ami igazán fontos és megkérdőjelezhetetlen: az örömgig. Egymás mellett ülnek ők a versben egy meccsközvetítés alatt. S Kisfaludy kandallójának melegéhez vannak közelebb, nem pedig Pilinszky hideg sírásához. (Irom a VB-közvetítés alatt, 2018 júniusában, a portugál-írán meccs második félidejében...)

Álmaimban se képzeltem volna, hogy olyan nő leszel életemben, akivel élvezettel nézzük a focimeccseket. Aki minden magyarázat nélkül felismeri a játék lényegét, magától értetődően szűrja ki a sorsdöntő gólok szerzőit, s idővel a leseket is bemondja. Két meccs között rájövök, úgy létezőnk egymás mellett, mint két előretolt ék, pontosan tudva, mikor fut üresbe, milyen ütemben passzol a másik, s már a felugrás pillanatában egyértelmű, hova fejeli a labdát. ha egyikünk netán hibázik, vigasztaló szót és simogatást kap, azért az összes történet közül leginkább a gólörömvre vágunk.



Csobánc – Ország László fotója

Milyen kevesen ismerhetik ma ezt a Villányi-verset?

S mennyien ismerték Kisfaludy regéit és szerelmes strófáit? Mondhatjuk, már aki olvasni tudott a 19. században nálunk: mindenki! Pontosan társítani tudták, mert eggyé vált az *Ülj mellém a kandallóhoz!* felszólítással a hozzá tartozó, meghitt zsánerkép.

A legnépszerűbb idézetek egyike korában Kisfaludy Sándor *Csobánc* című regéjének iniciáléja volt. Csak filosz-eszközökkel tudom érzékeltetni, de azokkal a citátumokkal hadd próbáljam meg legalább! Így szólt a nyolc sor, amire eddig, s éppen a következő sorokra, többször is utaltam:

*Ülj mellém a kandallóhoz,
Fel van szitva melege;
Csobáncz-várról, édes-kedves,
Im, halljad egy agg rege: –
Múlt szüretkor Badacsonyon
Ezt múzsámtól vettem én,
Egykor, midőn magam bolygék
A hegy szirtes tetején.*

Kik voltak még, akik nem hagyták kihűlni Himfy kandalóját? Lipták Gábor például, akinek balatoni mondákat egybefogó könyve, a szép *Aranyhíd Csobánc* című fejezetében gyerekkoromban a következőket olvastam:

„Odahúzódott a kandalló mellé, s míg kifagyott arca lassan fölengedett, s olvadni kezdett szemöldökéről a dér, bajuszáról pedig a ráfagyott jég, mind sűrűbben és sűrűbben verdestek pillái, ahogy a lány szemében észrevette az öröm könnyfátyolát.”

Az *Ülj mellém!* felszólítást Kisfaludy *Csobánc* című költeményének elején, ugye, az a szó követi, hogy a kandallóhoz... Bizony, Bárdosi Németh János is beleírta badacsonyi szonettjébe:

Egy butéliára

*Légy hárslevelű vagy szürkebarát,
estémhez te illesz víg palack,
tebenned vagyom álom és malaszt,
mely annyi búra derűt, üdvöt ád.*

*Kecses nyakadra rásimul kezem,
ez a mozdulat örök, mint a csók,
nem értik ezt a bölcsék, álmodók,
butéliám, én hozzád menekszem.*

*A pince hűsét leheli valód,
vagy lángra gyújt, ha téli este van
s hevét érzem itt a poharamban.*

*Szítsd föl Badacsony, öreg kandallód,
ezerjő ízét érezze a szám,
amíg titáni lelked muzsikál.*

Németh G. Béla szerint Petőfi sora sem született volna meg Kisfaludy mintája nélkül: „*Kedvesem, te ülj le mellém, / s ülj itt addig szóltanul...*”

Erkel Ferenc fia, Erkel Sándor megzenésítette, azaz operává írta meg Kisfaludy *Csobáncát*. 1865. december 13-án csendült föl a bemutatón: *Ülj mellém a kandallóhoz...*

Utánozták vagy csak megidéztek, de mégis – ahogyan ma mondanák – rájátszottak a szerzők. A kandallónál elmesélhető rege toposzá vált, nem véletlen, hogy Badacsonyan badacsonyi szerző új regéjébe nem is foghatott másképp, csak ahogy Kisfaludy Sándor artikulálta a beköszöntőjét a *Csobáncban*. Pados Jánosra és regéjére gondolok pontosan. Pados Jánosnak egy András király korában, 1297-ben játszódó szomorú-szerelmes regéjének, a Tördemicznek kezdete egyben *Csobánc*-imitáció is: „*Esik a hó, zúg a szélvész; / Ambrus napja hidegen / Köszöntött be; ne menj tovább, / Akárki vagy idegen. / Tapolczára el nem juthatsz; / Rossz útja van most annak; / Maradj inkább Tördemiczen; / Hol tárt karokkal fogadnak. / Szeles bátyánk tűzhelyénél, / Hogyha félig megdermednél, / még akkor is lángra gyúlsz, / Föliüdülsz és megújulsz.*” (MYRTUSLOMBOK, Költeményfűzér, Írta dr. Pados János, Második bővített kiadás, Budapest, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, 1880)

Erkel Ferenc fia, Erkel Sándor megzenésítette, azaz operává írta meg Kisfaludy Csobáncát.

Lampérth Géza, a mentshelyi születésű költő, volt pápai diák plántálta át – verstani értelemben is – a Himfy-strófát a 20. századra. Megőrizte, s romolhatatlanul adta tovább többek közt Weöres Sándornak. *Szülföldem* – ezt a címet írta öt részes Himfy-dalciklusa fölé. Érdemes e füzérére egy pillantást vetni most, nekünk is. Az „agg rege” jelzős szerkezet egyenesen Kisfaludy *Csobánc*-nyitányából való.

Himfy-dalok

I.
*A szép tájon, hol születtem,
Áll egy halom; tetején
Sokszor ültem önfeledten
Május édes estvelén...
Ott borágas Badacsonynak
Zengtek vidám hangjai.
És előttem és mögöttem
Himfy lelke járt köröttem
S regélt édes agg regét,
Míg rám borult a setét...*

II.
*Álmodozó gyerek voltam,
Szeretőm volt a magány,
Volt egy ócska dalos-könyvem,
Drága, drága kincs nekem!
Hányszor csalta édes könnyem'
A „kesergő szerelem...”
Pajtásaim lármájától
Menekülve csöndbe', távol,
Az erdő volt menhelyem,
S rímen törtem a fejem'.*

A regébe exponált kandallóról ma is tudjuk, hogy hol áll? Lipták Gábort idézem: „A kis pincehajlékot Kisfaludy csak szerencsés házassága után vásárolta a Szegedy-ház szomszédságában, s a híres regéket már gazdag felesége tágas és kényelmes otthonában írta. Ott állott a kandalló is, melynek felszított melegéhez invitálja a kor receptje szerint a romantikus szívű, nyájias olvasót.” (De méginkább a hallgatót, a feleségét. Megjegyzés tőlem. NIP.)

A két ház között az obligát diófa, amely hányszor kiszáradhatott már? Garay János még látta 1847-ben: „A diófa, mely alatt ült, / s mellytől zengett szép dala, / Terebélyes sátorával / Szent hűsége csal vala...” Az elröppenő lombok alól azonban máig mocanthatatlan a kő, a bazalt, a Rózsakő... Igen, ez az üdőkalkmatosság is a Csobáncban szerepel. Gyulafi Róza várja azon üldögélve a kedvesét. „Egy legördült ormon ülve, / csak rigóktól hallatván...”

A valóságban is: télen a forró kandalló melegíti a költőt és a kedvesét. Nyáron a szívforma bazaltkő a ház megett, a diófa alatt. Nyáron, amikor a Nap eltűnik a Badacsony mögé, e téli fagytól és a kánikulai hőtől széthasadozott bazaltköpeny kellemesen melegítenek az estében is, ugyanúgy pihenhetett a kövön a költő és kedvese, mint bent a szobájukban karácsonykor a faragott székeken. Ültek. Beszélgettek vagy hallgattak.

A világot járt költőt, aki túl volt már hadi és szerelmes fogásokon, nem vonzotta a nagyvilágból sem Német-, sem Olasz-hon, vagy éppen a francia Draguignon. Ím, itt a kő – ami kedves és az ő számára a világ közepe, az origó.

Ide húzódhat. S szólíthatja Rózsát: *Ülj mellém...*

S hogy ez mennyire nem kevés, sőt, lehet a legtöbb, azt Illyés Gyula tömör jellemzése is igazolja. Talán a legfontosabb mondatot írta le Himfyről. Kisfaludy Sándor „részt vett abban az ősidőktől fogva tartó erőfeszítésben, amelynek célja, hogy az ember

emberré emelődjék.” (Amúgy Illyés Gyula nyitotta meg 1951-ben a badacsonyi Kisfaludy-múzeumot, majd a túlzott Kisfaludy-kultuszról is óvott rádióelőadásában 1967-ben... Ez utóbbiról, a Kisfaludy-kultusz elburjánzásától – a 21. században aligha kell már tartanunk.)

Nem maradt hátra más, mint hogy e Rózsakő leírását előkeressem. A forrásokból könnyű merítenem. Két kiváló bekezdést találtam:

„A Kisfaludy-háztól északra fordulva a bazaltkővel kirakott rossz kocsiúton megyünk felfelé, és balról elérjük az erdőnek ide nyúló csücskét, majd felérünk magába az erdőbe, amelyben jobbra fordulva, pár perc alatt a Rózsakő nevű nagy bazaltszikla-tuskót találjuk az erdő és szőlő határán. Felirata: »Rózsakő – Írta Kiss Pál – k. r. p. – 1886. Veste Kiss Gábor, 1886.« Érdekes babonák és mondák fűződnek e kőhöz, mely nevét bizonyára Szegedy Rózsától, Kisfaludy Sándor sokszor megénekelte szerelmétől és hitvesétől nyerte.” (Dornay Béla – Vigyázó János: Balaton és környékének részletes kalauza. Bp. 1934, 230. p.)

„A Kisfaludy-ház mögött árnyas erdőben látható a századvég romantikájának itt felejtett emléke: a Rózsakő. Lapos, asztalszerű, szív alakú bazalttömb, nevét valószínűleg Kisfaludy Rózsájától kapta. Felirata 1886-ban kelt, de a legenda, ami hozzáfűződik, sokkal régebbi. Úgy mondják, varázsereje van ennek a kőnek, közelebb hozzá egymáshoz a szíveket. Ha az erre sétáló lány meg legény szerelmesen, kézenfogva leül a kőre – még abban az évben egymáséi lesznek. Még a reménytelen szerelemre is van orvossága a Rózsakőnek: elég, ha a lány egyedül ül a kőre, háttal a Balatonnak; ha erősen és elszoruló lélegzettel gondol szerelmére – akiért felsóhajt, annak a szíve hamarosan feléje hajlik.” (Vajkay Aurél: Badacsony, 1957, 26. p.)

S nem fogják, nem fogjátok kitalálni, Kedves Olvasóim, milyen mondattal zárta a néprajzos tudós, Vajkay Aurél a Rózsakő-leírást: Hát azzal a felszólítással, hogy: „Tessék kipróbálni...”!

PÉNTEK IMRE

Visszapillantó

Rédicsértessék! – így köszönt Utassy, a költő a rédicsi plébánosnak. A gördeszkás papnak. 2005 és 2010 között. Jóban voltak, néha hármasan is elbeszélgettünk. Én Zalaegerszegről látogattam meg, ahogy csak tehettem. Éreztem, hogy nem sok van már hátra. Ember és betegség. Sokféle a viszony. Egyet mondhatok: nekem soha nem panaszkodott. Kitárgyaltuk az aktuális irodalmi ügyeket, megittunk néhány doboz alkoholmentes sört. Halálára Bence Lajos barátom szép verset írt. Emlékszem, síremlékavatóját – és a hozzá kapcsolódó kis ünnepséget hónapokkal korábban terveztük. Özvegye, Horváth Erzsébet, a falu vezetése, és mi, az Utassy-emlékkönyv kiadói. 2013. március 15. Aztán a tv-ben figyelem, reggel tíz tájt, amint az Írószövetség vezetése elnézést kér, hogy a hóihar miatt nem tud Rédicsre eljutni, az avatót későbbre halasztjuk. Néhány héttel később ez is megtörtént. Mihály Gábor szobra, mely a fiatal költőt ábrázolja, felírta a kis községet a magyar irodalom térképére. Néhány hónapja egy fiatal költőnő tűnt fel, több országos lapban is publikált. Dezső Katalinnak hívják. Szülőhelye: Rédics.

Németh János keramikusművész barátom jövőre lesz 85 éves. Mit tudunk adni még a Kossuth-díj és a Nemzet Művésze cím mellé? Talán egy újabb kötetet, hisz ezen a téren nincs elkenyveztetve. Ahogy hallom, az MMA iparművészeti tagozata egy kis monográfiát készít róla, ebből az alkalomból. S talán elkészül az az album is, amiről a művész álmodott: épület-szobrainak, domborműveinek reprezentatív albuma. Helsinki, Ljubljana, Új-Delhi, Canberra a városok, ahol nagyméretű plasztikai láthatók. Többnyire a magyar követségeken. Kétségtelen, fazekas dinasztia sarja. Édesapja a harmincas években készült a főiskolai felvételire. De a családi ügyek miatt otthon maradt a műhelyben. Az ötvenes években Borsos Miklós kellett, hogy az egerszegi kisdíák, a fia agyagszobrocskái, mint felvételi darabok, helyet szorítsanak neki az ország e jeles intézményében. A népművészet és az európai formakultúra egyaránt jellemzi műveit. A korsók és butéliák plasztikai elemé formálása az ő leleménye mindenképpen. És a korongon készülő kúpok és hengerek használata, amelyekből munkáit látványos kompozíciókká építi. Felesége halála lesújtotta az

utóbbi években, de a tenni akarás lassan újra felébredt benne. Ismét dolgozik. A Zala Megyei Rendőrkapitányság bejáratánál nemrég avatták fel kétszer-két méteres Szent György fali plasztikáját. És visszavonultsága után egyre többen keresik. Újabban rajzokat is készít, vázlatokat az újabb művekhez, megrendelésekhez. Igen, a munka. Ahogy csak teheti, felölti munkaköpenyét, felkoti agyagfoltos fazekas kötényét, és dolgozni kezd. Ő is tudja: a munka, a munkálkodás a legjobb védelem az idő múlása ellen.



Egy meghívó érkezett a múltkorában. Badacsonyba, a Szépkilátó vendéglő körüli szoborpark avatására invitált. Az alkotók: Béres János és Bereményi Géza. A két jó barát közül Béres a szobrász. Talán ezt már nem kell magyarázni. Néhány éve mesélt is erről. Hogy carrarai márványszobrokat farag Szentgyörgyvölgyön, egykori házában, amit most műhelynek használ. Egyébként Szigligetre költözött. Tíz szobor, többnyire reformkori politikusok, művészek, akiknek közül volt a Balatonhoz, Badacsonyhoz.

Egy embernek való feladat. Főként egy szobrásznak, aki meg tudja becsülni a nemes anyagot. Márványt faragni, alkalmas vésővel, végtelen türelemmel. Jó nyolc év telt el a program kezdete óta. És a megrendelő nem az állam, egy magánember, dr. Kovács János gyógyszerész, vendéglős. (A szobrász nem mesélte el, hogy jött össze mecénásával.) Ritka jelenség. Valaki, aki jelentős összeget ad egy ilyen elképzelésre. Végül is a saját ötletére. A mecénás szó szinte kikopott a köznyelvből. Pedig az új kor hajnalán Festetics György komoly összeget adott az irodalomra, tudományra, a helikoni ünnepekre. De még a harmincas években is akadtak támogatók, a legkülönbözőbb művészeti ágakban. És most itt ez a szoborpark. Kisfaludy Sándor és neje, Szegedy Róza, a testvér, Károly, a jeles drámaíró és szerkesztő, a fiatal Deák Ferenc, aki hódolója volt a Balatonnak, Déryné, aki a füredi színházban lépett fel, Eötvös Károly, a jogász és író, Pauler Tivadar, aki véletlenül került Badacsonyba, de nagyon megszerette a helyet, Ranolder János, a jótékonyágáról ismert veszprémi püspök, a Ranolder-kereszt állítója, Ramasatter Vince, a kiegyezéskori üzletember, és a balatoni borok kedvelője és kereskedője, valamint Pöltenberg Ernő, az aradi vértanú, családja révén került a badacsonyi sírkertbe. És most jön Bereményi Géza, aki nem csak drámáiról és prózájáról, verseiről is ismert. Épp azzal fogadtam, hogy remélem, jövőre helyet kap az *Év Versei* kötetben. Hiszen a *Versek* címmel kiadott költeményei – Cseh Tamás dalszövegei – egy komoly életműre vallanak. Ezen jót neveltünk, de a szerkesztő majd elgondolkodik ezen a hiányosságon. A tizenegyedik posztamensen az ő verse áll:

„Mert hogy emeltétek a nemzeti lelket, / Mostani emberektől szobrot érdemeltek...” – írta Bereményi Géza.

A szoborparkot sok ember látja majd. Köszönhetően egy újkori mecénásnak. S a szobrok látványa felidézti az elfeledett múltat, őseinket, akik életük jó részét a köz javára áldozták. A badacsonyi mementó erre is figyelmeztet.



Görögországban és Kaliforniában erdőtűz lángol. Egyik rokonunknak ott, Amerikában került veszélybe az otthona. Görögországban 80 áldozatot szedett a katasztrófa. Szerencsére, mi csak fotelből nézzük a tragikus eseményeket. Fel sem

merül, hogy valaki – bármi okból – gyújtogatni kezdene. De a hírügynökségek erről tájékoztatnak. Mindig voltak öncélú bajkeverők, sátáni elszántságú, beteg emberek. S ma a politikai ellentétek, országokat egymással szembe fordító viták, véget nem érő konfliktus-sorozatok kitermelik ezeket az elvetemült lényeket, akik gonoszul vigyorogva egy gyufaszállal tűzvést támasztanak. Pedig a tízparancsolatot akár ki lehetne egészíteni, a ne ölj példájára: ne gyújtogass!



Öregkori nyugtalanság. Van ilyen. Keresni valami mást, mint amit az évek összehordtak. Az ember hajlamos azt hinni, hogy mindaz, ami addig történt, megszilárdult, valami ideiglenes alkotmány, ingatag, megváltoztatható konstrukció. Elkezdődik vizsgálgatni elemeit, a gyenge, látszólag, véletlenül összeálló pontokat, és hamar kifogásolható részeket talál. Rájön arra, hogy sem ennek, sem amannak nincs helye egy méltó, végleges, vitathatatlan szerkezetben. Aztán a kételyek: építmény ez, vagy csak hordalék, amit az idő, a maga hullámaival lerakott az átmenetiség partján. Annak idején olvastam Tolsztoj életét, s ennek egyik utolsó fejezete, ami nagy hatással volt rám. Tolsztoj futása. Nem foglalnék állást, miért jutott erre az elhatározásra. Talán az utolsó tiltakozás ez egyszerűségünk ellen. Mintha egy magas falra kéne feljutnunk. Ami persze lehetetlen. A nyugtalanság, a pánik, a tehetetlenség reakciói kiszámíthatatlanok. A futás is ilyen. De fölösleges elfutni oda, ahova akkor is odaérünk, ha meg sem mozdulunk. Bár Hamvas azt mondja a magával készült interjú végén: „*A végleges otthonban való elhelyezkedés kívánsága a porszemben is él.*”



Közép-európaiságunk, kimozdulatlanságunk olykor türelmetlenné tesz. A megszokott, a felhalmozott javak, az ismétlődések, a baráti rácsapás a kinyújtott tenyérre. A felhők is mint ha ismerős mintázatot követnének. Nem voltunk egy nagy utazó nép. Amikor már elfoglaltuk, belülről kerestük a hazát.

Tíz szobor, többnyire reformkori politikusok, művészek, akiknek közül volt a Balatonhoz, Badacsonyhoz.

Az angolok nem, ők utaztak, vándoroltak, életformájukba sok minden belefért. Belefért a Kelet, mint egy nagy moloch. Meg voltak győződve, ők képesek ezt a grandiózus szörnyet pányván tartani. Nem sikerült. Gandhi elsöpörte ezeket a sokáig élesztgetett képzeteket. Ma pedig ez a moloch – ki tudja, milyen hatásokra – megmozdult, és szemet vetett a kiinduló pontokra. A gének üzenete ez? Vagy másé? Tanultuk a történelemben, voltak hihetetlen erejű népmozgások, vándorlások, helykeresések. A védekezés is képes csodálatos produkciókra. A kínai nagy fal egy ilyen produktum. Építsünk mi is, itt Európában hasonló, millió kilométeres falorganizmust, amely nem csak felőröli, hanem civilizálja a betolakodókat? Igaz, a folyamatok felgyorsultak, de így is tíz évekről volna szó, amíg mindez nyugvópontra jut. Ahogy néztem, sok ország ágál a fal ellen, de közben építi a maga falát. A mi kis országunk joggal védi magát a tömeges és egyéni betolakodók ellen, a kormány álláspontját támogatja a többség. Egyelőre sikeres

az elzárkózás a törvénytelen beáramlás ellen. Mit hoz a jövő? Aggodalommal tekintünk az egykor meghódított Keletre, mely az új népvándorlásnak, az új fenyegetéseknek kivédhetetlen, alig ismert arzenálját zúdíttja ismert és behatárolt világunkra. Bertók László *A peremről* című versét találtam a *Versek éve* című antológiában, amely némileg helyzetünket jellemzi:

*„...napok óta ül tojásain egy galamb.
A párja élénk fejmozdulatokkal
Magyarázza neki, hogy a migránsok az éjjel
Megint átvágták a kerítést...
...a peremről,
A takarásból, a perifériáról, a határsávból,
Az összes részből árad a mindenség...
Lehetetlen, hogy közepe elakadjon...
Nyisd tágra a szemed. Ne félj...”*

Én azonban félek, s próbálom összes optimizmusomat mozgósítani az elkövetkező évekre.



Az internet sokáig nem érdekelt. Megtanultam, amit kellett, de nem böngésztem titkait. Mert voltak ilyenek, ezt be kellett látnom. Hogyan válik ezen a magánérdekű közösségi fórumon a családi esemény, a politikai állásfoglalás, a szerelmi dráma, a legapróbb személyes megnyilatkozás milliós hozzáférhetősgű közleményévé – ez az egyik titok. Az orrunk alá dugják,

s mi megillatoljuk – borászati kifejezés. Ennek a közlemény-özönnek a napi forgataga azonban ellillan küszöbünk előtt, nem ölt tartós formát. De előbb-utóbb felfigyeltem a maradandóbb nyelvi alakzatokra, mint amilyenek a Wikipédia szövegdobozai. Elég stabilnak látszanak, s mint ilyenek információs forrásnak kínálkoznak (kínálják magukat). Az objektivitás látszatát magukra öltve szikár a mondandójuk, tényeket, számokat közölnek. S csak figyelmesebb olvasásra derül ki: az ártatlan közlések közt megbújnak dehonesztáló összeállítások is, egy láthatatlan szerkesztőség szűrőjén átjutva, megülednek. A szövegeket nézegetve, magam is elcsodálkoztam magamon, milyen forrásokból szedték össze a rólam összeolozott, tárgyilagosság álarcába öltöző kommunikét? S kik vették a fáradságot, hogy helyettem megoldják ezt a kis ismeretterjesztést? Aztán, ahogy többször is átnéztem a szöveget, meglepve láttam: eladdig ismeretlen mondatok jelentek meg, rólam, meglehetősen negatív képet mutatva. Félreértés ne essék: lehet rólam rosszat mondani, de könyörgöm, ne itt. Amikor talán nekem is lehet – akár jó – véleményem magamról. Ezért nem voltam rest, alaposan átírtam a rólam közzé tett wikipédiás szöveget, amely hiányos volt, pontatlan és rosszindulatú. De feltettem a kérdést: miért legyek én rosszindulatú magamhoz? Ezért kihúztam a rólam szóló negatív (és persze hazug) közléseket. Gondolom, ehhez jogom van. Azóta boldog egyetértésben vagyok a láthatatlan szerkesztőkkel, és figyelem, mikor tűnnek fel (ismét) ismeretlen, engem eláztató közlések a saját wikipédiámban.



Béres János szobrai Badacsonyan, a Szépkilátó vendéglő körül – fotó: Lukács Zoltán

SZÁZDI ANTAL

Az igazságossá lett király

Az idei évet nagy uralkodónk, Hunyadi Mátyás emlékének szentelte a kormányzat, emlékezve arra, hogy a 15 éves ifjút 560 évvel ezelőtt, 1458 zord januárjában választották meg a magyarok királyának.

A művelt, öt nyelven beszélő, főleg latin műveket és hadtudományi munkákat olvasó Mátyás király igazi reneszánsz emberként élt. Bárki felkereshette, a királyi palota szokatlan módon nyitva állt a panaszosok előtt, amit majd olasz felesége szüntet meg, bevezetve egyéb nyugati szokásokat is (pl. a királyi asztalnál kötelező lett az evőeszköz használata).

Mátyás kezdettől fogva erős kézzel tartotta kordában a nagyurakat, akik olykor fellázadtak ellene, ám nem csak jó hadvezér, bajvívásban jártas, hanem kiváló politikus is volt, aki remek taktikai érzékkel osztotta meg ellenségeit.

Méltányosan uralkodott, az ellene lázadóknak jobbára megbocsátott, de alaposan megadóztatta a népet, szükség esetén az egyházat is. Azonban miként majd Mária Terézia királynő (1740–1780), ő sem tűrte, hogy a földesurak önkényeskedéssel nehezítsék az adófizetők terheit. *Ha még egyszer a tudomásomra jut, hogy a jobbágyaidat sanyargatod, a Dunába dobtalak!* – üzenté Mátyás az egyik, egyébként általa kedvelt nagyúrnak, amikor tudomására jutott, hogy az jogtalan követelésekkel zaklatja jobbágyait (e réteg adta az ország adóbevételeinek közel felét).

*...egy bécsi polgárlánytól született fiát,
Corvin Jánost nevezte meg örökösének,
ami nem tetszett a királynénak...*

Innen származhat az igazságos király mítosza, tekintve, hogy utóda II. Ulászló (1490–1516) Csehország köztudottan gyenge kezű uralkodója volt, ezért is hívták meg a trónra a főurak. Se pénze, se hatalma nem volt (olykor még vacsorájának feltálalása is gondot okozott), így aztán a földesurak alaposan megterhelték a jobbágyokat, nem véletlenül robbant ki 1526-ban a Dózsa-féle felkelés.

Uralkodása kezdetén a hadaival és köznemesi híveivel Mátyást trónra segítő nagybátyja, gróf Szilágyi Mihály (1400–1460) kormányzóként vezette az országot, de a kamasz király már a megválasztását követő tizedik napon – amint betöltötte 15. évét, s ezzel uralkodói jogképessége részben feléledt – megszabadult a gyámságtól, s nekilátott a zilált közhatalom rendbetételének. Szilágyinak nem tetszett a hirtelen jött királyi önállóság. Összeesküvéseket szőtt, többször börtönbe is került, végül Mátyás a török ellen küldte. Erdély kormányzójaként esett fogságba, és a szultán kivégeztette.

Koronázására 1464-ben került sor, amikor 80 ezer forintért sikerült az öt fiává fogadó III. Frigyes (1415–1493) német-római császártól visszaszereznie a Szentkoronát (s az elzalogosított Pozsonyt), de vállalta, hogyha törvényes fiú utód nélkül hal meg, akkor Frigyes fia, a későbbi I. Miksa (1459–1519) lesz a magyar király. (A Habsburgok századok múlva is erre a Bécs-újhelyen megkötött szerződésre hivatkozva tartottak igényt a magyar trónra.) A koronázással a szokásjognak megfelelően teljesült a magyar királlyal szembeni legitimációs elvárás: Szent István koronájával, a királyok városában Székesfehérvárott, az esztergomi érsek koronázta meg.

Amint a belső ellenzékkel – főleg politikai eszközökkel – leszámolt, megerősítette a királyi hatalmat, kiépítette a központosított rendi monarchiát, megreformálta a bíraskodást. A királyi tanács háttérbe szorult, az országgyűlés szerepe nőtt, de azt megkerülve jobbára a köznemesekre, a városokra, és a már népesedő polgárságra támaszkodva uralkodott. A kultúra és a pénzügyek terén is jelentős intézkedéseket hozott. Mindezek persze kiváltották a főurak nemtetszését, de a békeidőben is 10–15 ezres, jól kiképzett zsoldos serege féken tartotta az elégedetlenkedőket.

Az állam bevétele hamarosan megközelítette az évi 700–750 millió forintot, ez közel akkora jövedelem volt, mint a nagyobb lélekszámú francia vagy a spanyol királyságé. Ez akkor példátlan gazdagságot jelentett a mintegy 4 milliós lélekszámú országnak, s magának a királynak. Kellott is, hiszen állandó zsoldoshadsereget tartott fenn, amit nem csak a törökök, egyéb külső hadi fenyegetés, de a viszálykodásra mindig kapható főurak ellen is bármikor bevethetett (amit két jelentősebb, külső erőre támaszkodó főúri lázadás során sikeresen meg is tett).

Hadi sikerei ellenére nem tudta német-római császárrá választatni magát – 1469-ben cseh király, 1486-ban osztrák főherceg lett –, pedig még Bécset is elfoglalta, ami sem előtte, se utána nem sikerült senkinek. Nyugati hadakozásait nem nézték jó szemmel a főurak, mivel a török veszélyt nagyobbak ítélték, emiatt fegyveresen is szembe szálltak vele, amit humanista kegyeltjei is támogattak (pl. Janus Pannonius, Vitéz János püspökök). Mátyás terve az volt, hogy erős birodalmat épít és úgy száll szembe a törökkel, mert pusztán a magyar korona erejét kevésnek találta erre. Tanult apja példájából, mert Hunyadi János (1417–1456) szinte egymaga küzdött évtizedekig a törökkel, s csak a maga mintegy kétmillió holdas birtokai jövedelmére számíthatott, mert sok segítséget nem kapott sem a pápától, sem a többi fenyegetett országtól, de még a magyar uraktól sem.

Első felesége Podjebrád György (1420–1471) cseh király leánya, Katalin volt, aki 1464 elején, gyermekszülést követően, 14 évesen elhunyt. Második felesége I. Ferdinánd nápolyi ki-

rály leánya Aragóniai Beatrix (1457–1508) hercegnő lett, akit 1476-ban vett el. A művelt, reneszánsz udvartartást kiépítő királyné azonban a magyarok körében szinte példátlanul népszerűtlen lett intrikusságával, nyílt hatalomvágyával, ráadásul meddőnek is bizonyult, ami később a trónutódlásban jelentett gondot. A király emiatt egy bécsi polgárlánytól született fiát, Corvin Jánost (1473–1504) nevezte meg örökösének, ami nem tetszett a királynénak és a befolyásossá vált olasz udvaroncoknak, de még a magyar urak többségének sem. Nem is lett király az ifjú hercegből.

Mátyás halála, miként élete is kivételesnek bizonyult. Bécsben, 1490. április 4-én hat órás virágvasárnapi ünnepség után – amit Bonfini szerint a súlyos köszvényben szenvedő király nagy türelemmel ült végig – palotájába visszatérve gyengeség vett rajta erőt, és a szobájába vonult. Az ünnepség előtt nem evett, és Bonfini szerint hazaérkezését követően még három órán át sem, mert Beatrix parancsára – aki nem volt jelen az ünnepségen – hitegették, hogy mindjárt megérkezik a királyné a templomlátogatásból, és akkor ebédelnek. Végül elfogyott a türelme, és ételt kért. Fügét kapott, aminek rossz íze miatt dührohámot kapott, rosszul lett és két nap múlva 47 évesen meghalt. Egy évvel korábban romlott meg az egészsége az energikus, több hadi sebesülést szenvedett, de még mindig nagy erejű királynak. Amikor magyar orvost Beatrix sürgetésére egy olasz váltotta fel, állapota súlyosbodott. A gazdagok betegségének mondott, a túlzott húsfogyasztás miatt kialakuló köszvény kínozta. Bécsben már lábra sem tudott állni, hordszéken vitték.

Beatrix és néhány főúr hamarosan felkereste a fekvő királyt, s Bonfini szerint a királyné „*valami éltető orvosságot önt belé*”, amitől Mátyás szeme nemsokára kifordult, elveszítette beszéd-képességét, és a fájdalomtól hangosan jajgatott. „*Örjítő kínjai*” voltak, ahogy Bonfini írja, és úgy üvöltött a fájdalomtól, hogy kihallatszott a várból. Az orvosok nem mertek hozzányúlni – nincs mit tenni mondták –, vagy netán nem mertek, nehogy a mérgezés gyanúja rájuk háruljon, vagy féltek a királyné haragjától. Mátyás jóhiszeműsége áldozataként szomorú körülmé-

nyek között halt meg két napi szörnyű haláltusa után, feltehetően agyvérzésben. Hamarosan elterjed a hír – még a külföldi udvarokban is –, hogy megmérgezték, de bizonyosat máig nem tudunk.

Frigyes császáron kívül kinek állt érdekében a király halála? Néhány főúrnak bizonyosan. Szerémi György (1490–1548) írta *Magyarország romlásáról* című munkájában, hogy egy főúr karddal gyomron szúrta a királyt. A házsártos, hisztériás, magyargyűlölő Beatrixnak szintén jól jött volna a király halála. „*Perpatvarkodással, könnyekkel zaklat bennünket éjjel-nappal... minden józan érvelés csak inkább fölizgatja...*” - panaszkodott Mátyás sógorának, II. Alfonznak, a későbbi nápolyi királynak Beatrixra, aki azt akarta elérni – mint a király írta –, hogy „*a Mi halálunk után – amennyiben az megelőzné az övét – ő legyen az uralkodásban az utódunk...*”.

Beatrixnek volt már egy bizonyítatlan, de mindenképpen gyanús ügye: amikor 17 évesen Mátyás menyasszonya lett, apródszeretőjét megfojtva találták. Korábban figyelmeztették a királyt, hogy neje körül lebzselő olaszok mérget szereztek be elpusztítására, de ő annyit válaszolt, hogy ne féljen az a király alattvalói mérgétől és törétől, aki igazságosan és törvényesen uralkodik. Beatrixnek minden mesterkedése ellenére sem sikerült megkaparintania a koronát, pedig még Ulászlóval is házasságot kötött, amit nemsokára a férj kérésére érvénytelenített a pápa. Miután vagyona nagy részét a királyságért való küzdelem felélte, hazautazott Itáliába, ahol királyi rokoni anyagi támogatásból élt.

Ugolinus Verinus

Mátyás király dicsérete

Hős Mátyás győztes lobogóját énekelem meg,
Kérlek Kalliope, munkámban te segíts.
Mert ő, bár fegyverzörgés közt tölti el éltét,
Múzsák szép seregét, mondják, hogy szereti.
Pajzsa keresztény népeknek barbár török ellen,
Atyja dicsőségén túlsz az tetteivel.
Ellenség sorain, mint villám fellegen, áttör,
S bárány módra remeg még a kemény török is.
Boldog pannon föld, ujjongj, e király a királyod,
Századok elmúlnak, míg ilyet ad az idő.

TRENCSÉNYI-WALDAPFEL IMRE fordítása



Mátyás és Beatrix fogadja Ransanust és könyvét

VASVÁRI ZOLTÁN

A magyar vallás

A protestantizmus megjelenése Magyarországon

A protestáns egyházak a reformáció alapján a XVI. században létrejött keresztény vallási közösségek. Eredetileg Luther követőit nevezték protestánsoknak, mert az 1529-es speyeri birodalmi gyűlésnek a reformáció terjesztését tiltó határozata ellen tiltakoztak, „protestáltak”, később átvitték ezt a kifejezést a reformáció minden irányzatára.

A reformáció hatása gyorsan elérte Magyarországot. Luther reformátori fellépéséről szóló hírek már 1526 előtt eljutottak hazánkba. Papok, kereskedők és vándordiákok hozták az új híreket. Míg a nyugat-magyarországi, felvidéki és erdélyi német polgárság az új eszmék megismerése alapján foglalhatott állást a reformációról, addig a magyar népesség általában a támadó művekből, prédikációkból alakíthatta csak ki álláspontját. (Bucsay Mihály: A protestantizmus története Magyarországon, Budapest, 1985:17–18.)

A mohácsi csata szörnyű megrázkódtatása viszont a magyarok tömegeit vezette a reformáció tanai felé. A reformáció sikere egész Magyarországra kiterjedt. A XVI. század végére a magyar lakosság mintegy 80%-a protestánsná, elsősorban reformátussá lett.

Magyarországon kezdetben együtt haladt a lutheri és a kálvini irányzat fejlődése. A reformáció helvét irányának megerősödése a XVI. század ötvenes-hatvanas éveiben következett be. 1567-ben a debreceni alkotmányozó zsinaton létrejött a különálló Református Egyház.

A Luther reformátori fellépéséről szóló hírek már 1526 előtt eljutottak hazánkba.

A török megszállás alatt álló, eszmei-politikai zűrzavarral küzdő magyarság nagy része a Zwingli, Kálvin, Béza, Bullinger nevével összekapcsolódott svájci mintájú reformációban látta meg azt az erőt, amelynek segítségével feleletet találhat saját élete, történelme, és egész nemzete sorsot formáló kérdéseire. A nép új és erős reményre talált a reformációban, amikor azt tiszta formájában kezdte megismerni.

„A szerencsétlenség sújtotta ország igazi helyzetét csak a reformáció értelmezte erkölcsi és teológiai szempontból. Csak a reformáció nevezte nevén a hanyatlás okait, és tudta megmutatni a menekülés útját. Amikor a magyar állam elvesztette fényét, gazdagságát és hatalmát, a reformáció nagy belső erőforrást tárt fel. A bűnbánat és a megtérés útján a belső megtisztulás kezdetét és azt a reményt hozta, hogy a hit belső erői teljes szélességükben és spontaneitásukban kibontakozhatnak” – írja Bucsay Mihály a protestantizmus magyarországi történetét összefoglaló alapvető monográfiájában. (Bucsay i.m. 1985:20.) Az Isten ítéletének tartott mohácsi vész után a refor-

máció a menekülés Isten által megmutatott útjaként tűnt fel.

A XVI. század végén a lakosság megközelítően 80%-a protestáns (kb. 3,5–4 millió fő, Horvátország nélkül). (Bucsay i.m. 1985:23.) Több mint fele református, kb. egynegyede evangélikus volt, az utóbbiak között a Habsburg-királyságban többségben németek és szlovákok, Erdélyben szászok. A Szentháromság tanát elutasító unitáriusok egész Európában csak Magyarországon maradtak fenn folytonosan. Elsősorban Erdélyben volt nagy a hatásuk, de a folyamatos üldözések miatt ott is hamarosan visszaszorultak.

Kósa László a magyarországi reformáció gyors terjedésének magyarázatát az alábbi tényezőkben látja: a hatalmi viszonyok, a középkori egyház erkölcsi gyengesége, az emberek hitbuzgalmi igénye, anyagi érdekek és az anyanyelvi művelődés felkarolása. (Kósa László: Protestáns egyházas szokások és magatartásformák. In: Magyar néprajz. VII. Főszerk.: Dömötör Tekla. Budapest, 1990:448.)

Az ellenreformáció és hatása

A Habsburg támogatással megindult ellenreformáció a XVII–XVIII. század folyamán a protestánsokat hátrányosan megkülönböztető törvények és rendeletek egész sorával igyekezett régi, egyeduralkodó helyzetébe visszajuttatni a római katoli-



Luther Márton – Lucas Cranach rajza

kus egyházat. A XVIII. század elején a katolikusok száma már meghaladta a protestánsokét. A rekatolizáció mellett súlyos veszteséget jelentett a protestánsok számára a vallási élet szigorú korlátozása is. Az üldöztetés azonban egyúttal fokozta a protestáns identitás kialakításának igényét.

Ez a korszak Nyugat-Európában a megmerevedő ortodox protestáns egyházakkal szemben fellépő kegyességi mozgalmak ideje. A puritanizmusnak és pietizmusnak azonban Magyarországon kevésbé jelentős a hatása, nem fejlődtek sem átfogó, újító mozgalmakká, és ki sem léptek a fennálló egyházi szervezetekből.

A felvilágosodás és további hatása

Az üldöztetések és a törvény előtti egyenlőtlenség kora a felvilágosodással, II. József *Tűrelmi Rendeletével*, majd az 1791. évi országgyűlés XXVI. törvénycikkének életbe lépésével ért véget a protestáns egyházak számára.

A felekezeti villongások, erőszakos térítések korszakának lezárultával kialakult az a felekezeti arány, és a felekezeteknek az a területi megoszlása, amely nagy vonásaiban mind a mai napig változatlanul fennáll.

A protestáns egyházakban a XVIII. század második felétől kezdett megjelenni a felvilágosodás német-angol, vallási hátterű ága által terjesztett teológiai racionalizmus. A hatás Magyarországot is elérte. A protestánsok a XIX. század elejétől ismét nagyobb számban látogathatják a nyugat-európai egyetemeket. Míg a katolikusok nagy erővel törekszenek a felvilágosodás utóhatásainak megszüntetésére, a protestánsoknál ellenkező előjelű folyamat indul meg. A század derekán már a romantikus morálteológia hódít.

„A romantika hatására fellépő historizálás egyfelől a szabadelvűség ősforrásának a reformációt tekintette, másfelől a hazai rendi-függelenségi-vallási küzdelmekre alapozva a protestantizmust tette meg a »magyar állameszme« megteremtőjének és a politikai liberalizmus zászlóvivőjének. A reformátusok ebben a korban vállalták el az addig lekezelő kálvinista jelzőt, és azonosították a korban csupán etnikai tényként jelölő, ezután ideológiai töltést nyert magyar vallással” – foglalja össze Kósa László a XIX. század elejének legfontosabb fejleményeit. (Kósa i. m. 1990:449.)

A „magyar vallás”

A nemzeti történelem és a nemzeti ideológia körül fölmerülő gondolatok sajátos módon erősödtek meg egy Európa-szerte elterjedt vélekedés hatására. Ennek a vélekedésnek egyik első, markáns megfogalmazója a német romantika volt. A német

romantika a reformációban a liberális eszmék legrégebbi őst látta. A XIX. század közepének „korszellemét” pedig „protestáns szellemmel” azonosították. (Kósa László: Katolikus és protestáns magatartásformák az abszolutizmus idején. In: Forradalom után – kiegészítés előtt. Szerk.: Németh G. Béla. Budapest, 1988:357.) Ez az értelmezés természetesen leegyszerűsítő és önkényes volt. Csak a liberális szellemnek megfelelő vonásokat emelték ki, a skolasztikus gondolkodásról és a dogmatikus-hatalmi vonásokról ilyenkor nem esett szó. (Vö. Ballagi Mór véleményével: „...a protestantizmus sosem hajolt meg a csallhatatlan dogmatika külső tekintélye előtt, hanem kezdettől fogva az egyéni lelkiismeret szabadságának és felelősségének belső tekintélyére ment vissza.” Protestáns Egyházi s Iskolai Lap, 1866:711.)

A magyarországi protestantizmus hamar rátalált az európai protestantizmus fent vázolt eszméire, és mi sem természetesebb, hogy magukban, egyházaikban lelték meg ezen eszmék hazai letéteményeseit.

A protestantizmus ügye hazánkban is összefonódott a nemzet ügyével, a haladással, a szabadgondolkodással és a liberalizmussal. A frissen bevándorolt északkelet-magyarországi zsidó családból származó Ballagi Mór, aki harmincadik éve körül lett evangélikus, majd később református hitre tért, így írt erről: „A nemzet *geniusa* és a protestantizmus szelleme közt valami különös rokonságnak kell léteznie, hogy a ref. vallást a magyarsággal annyira azonosítjuk, miszerint ezt közönségesen magyar vallásnak nevezik.” (Protestáns Egyházi s Iskolai Lap, 1860:839.)

A reformáció magyarországi megjelenésétől kezdve, különösen a XVII. század elején, mikor a legnagyobb kiterjedtségét elérte, a „magyar vallás” még inkább etnikai fogalom. A „magyar vallás” egyenlő a református vallással, mert a magyarországi reformátusok néhány százaléknyi, csekély kivétellel mindig is magyar nemzetiségűek voltak.

Az alábbi táblázatban 1830 és 1910 között mutatjuk be a protestáns felekezetekhez (református, evangélikus és unitárius) tartozók számának alakulását százalékokban: (Schneller Károly: A magyarországi protestáns népesség demológiai sajátosságai, Miskolc, 1930:10–11. után. Magyarország Horvátország nélküli lakosságára valamivel magasabb értékeket kapunk. 1910-ben református 14,3%, evangélikus 7,1%, unitárius 0,4%.)

	1830	1850	1857	1869	1880	1890	1900	1910
református	14,3	13,5	13,4	13,1	13,0	12,8	12,7	12,6
evangélikus	7,8	7,6	7,5	7,2	7,2	6,9	6,7	6,4
unitárius	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,3
összesen	22,5	21,4	21,2	20,6	20,5	20,1	19,8	19,3

Vessük ezzel egybe Magyarország népességének vallási megoszlásáról a nemzetiségek szerint készült táblázatot (1910-ből, százalékokban a 15. oldal alján): (Karner Károly: A felekezetek Magyarországon a statisztika megvilágításában. Debrecen, 1931:67. után.)

	r. katolikus	g. katolikus	református	evangélikus	görögkeleti	unitárius	baptista	izraelita	egyéb
magyarok	58,7	3,1	25,8	4,2	0,4	0,7	0,1	7,0	0,0
németek	66,6	0,1	1,2	21,6	0,1	0,0	0,0	10,4	0,1
szlovákok	71,8	4,1	0,5	23,2	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0
románok	0,3	38,5	0,0	0,1	61,0	0,0	0,1	0,0	0,0
rutének	1,0	98,2	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	0,6	0,0
horvátok	98,9	0,2	0,0	0,1	0,5	0,0	0,0	0,3	0,0
szerbek	0,9	0,4	0,0	0,0	98,5	0,0	0,0	0,0	0,2
egyéb	74,3	7,7	1,7	6,3	8,9	0,0	0,0	0,8	0,3

	magyar	német	szlovák	román	horvát	szerb	rutén	egyéb
római katolikus	64,8	14,1	15,5	0,1	2,1	0,0	0,1	3,3
görög katolikus	15,2	0,1	3,9	56,4	0,0	0,1	22,7	1,6
református	98,4	0,9	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
evangélikus	31,9	31,5	34,6	0,1	0,0	0,0	0,0	1,9
görögkeleti	1,8	0,1	0,0	77,1	0,0	19,5	0,0	1,5
unitárius	98,6	0,2	0,1	0,8	0,0	0,0	0,0	0,3
baptista	60,8	5,9	5,8	26,4	0,0	0,1	0,0	1,0
izraelita	76,9	21,6	0,6	0,1	0,1	0,0	0,3	0,4
egyéb	52,0	5,5	8,9	9,9	0,1	10,8	0,2	12,6

Továbbá a Magyarország népességének vallási megoszlásáról anyanyelv szerint készült táblázatot is (1910-ből, századelekben a 16. oldal tetején): (Karner i.m. 1931:68. után.)

1910-ben a magukat magyar nemzetiségűeknek vallók majd 26%-a református volt, protestáns (az unitáriusokat is ide számolva) több mint 30%. Kiemelkedő a reformátusok sorában a magyar anyanyelv magas aránya. A reformátusok közül nem magyarok csupán a tolnai és bácskai németek, valamint a zempléni szlovákok között voltak találhatók. Ezek az arányszámok visszamenőlegesen is megmagyarázzák, hogy a XVII. századtól miért nevezték a reformátusokat „magyar vallásúaknak”. (Még nagyobb arányszámot ért el a magyarok aránya az unitáriusoknál, akik Budapestet nem számolva gyakorlatilag Erdélyben éltek. A töredéknyi nem magyar nyelvű valószínűleg elrománosodott és elnémetesedett egyháztagokból állt.)

A vallás etnikai és az etnikum vallási kötődéseiről még az 5. pontban részletesen szólni fogunk.

A „magyar vallás” mint történeti-ideológiai töltésű fogalom a XIX. század derekán a nemzeti ideológia párhuzamaként, majd az abszolutizmus idején éri el népszerűsége, hatása csúcspontját. A fogalom népszerűségének okait a következőkben látjuk:

- összekapcsolódott a reformkor nemzeti törekvéseivel;
- a liberalizmus és a haladás eszméit azonosították a protestáns szellemmel;
- megjelenése egybeesett az Alföld mint legmagyarabb táj, az alföldi ember mint a törzsökös magyar felfedezésével;
- majd összekapcsolódott az önkényuralom elleni passzív rezisztenciával, egyben az abszolutizmus első jelentékeny és

látványos belpolitikai vereségével, az ún. *pátensharccal*. (Lásd Kósa i.m. 1988:351–352.)

A protestáns egyházak helyzete a XIX. század középső évtizedeiben sajátos kettősséget mutat. A felvilágosodás hatására meginduló modernizálódás, a Biblia természettudományos magyarázata igényének megjelenése, a tradicionális vallásos tartalmak elhalványodása megengedte, sőt kikövetelte, hogy a protestantizmus eszmevilágában mind nagyobb súllyal jelenjen meg a hazafiság, a nemzeti érzés, továbbá a hazánkban e korban oly jelentősnek minősülő ellenállási szellem.

Mindennek azonban meg kellett adni az árát is. A század közepén a protestáns népesség távolodása a hagyományos világnézettől jóval nagyobb mérvű, mint a katolikusoké. Míg a katolikusok elsősorban az egyháziasság, addig a protestánsok a vallásosság lanyhulását észlelik. (Kósa László: A vallási közönyösség növekedése Magyarországon a 19. század közepén. Népi Kultúra – Népi Társadalom, XIII. 1983:230.) Akik csupán az etnikai-nemzeti hitvallást vállalták a korszak protestantizmusából, azoknak sem kellett lelkiismereti problémákkal szembenéznük. A hagyományos egyházi hittartalmak értékvesztése és az újak számonkérésének lehetetlensége miatt a protestáns egyházak ekkor már nem szankcionálták a vallásgyakorlat legnyilvánvalóbb elhanyagolását sem. A liberális teológiai tanításokat pedig, főképp a hagyományos világnézettel rendelkező, bensőséges vallási életre áhítozó köznép jó része sem megérteni, sem elfogadni nem volt képes. Ennek hatása lesz a század végén meginduló ún. szektásodási folyamat, amely döntően a protestáns felekezeteket érintette.

Saitos Lajos

Anyám imája a háborúban

M„Mindenütt jelenvaló Isten, ki előtt a távolság olyan, mint a közellét, mert mindeneket egyaránt látsz és ismersz – mi, korlátozott emberek csak azokat látjuk, amelyek a közelünkben vannak, a távollevőkről tudatlanság ködében maradunk, bizonytalanság által emésztetünk, még ha lélekben, gondolatainkban szüntelen ott lennénk is, de ha érzéseink el nem hatnak odáig, mit használ az, bizonyosságot hiába ohajtó szívünknek? Így epezt sokszor távollevő kedveseinkért a bizonytalanság kínja, még a nyugalom és a jólét óráiban, sőt az éj csendes pihenésében is meg-háborít. Örömeinket is elűzi az aggodás sorsuk, életük felől – oh, mint szeretném ilyenkor megrövidíteni a távolságot, eltaszítani a közöttünk lévő akadályokat, átlátni hegyen, átszállni völgyön, és egy rövid percig bár, szemtől szembe lehetnénk azzal, kitől egy időre elszakadtunk, de kitől szívünk vágya, elménk gondolatai el nem szakadnak soha.

Látod, Atyám, hogy így aggódom én is most távollevő kedvesem után, így vágyik szívem epedve hozzá, oh, vajha tudhatnám szerencséjét vagy óhajait, vajha vele lehetnék, hallhatnám szavamat, ha rám gondol, ő is örömet lelné benne, enyhülne, vidulna általa, de mindez csak hiú vágy, melyet a távolság valósulni nem enged. Atyám, benned bízom, hogy te valahogy megsegíted őt, gondoskodással el nem távozol tőle, oh, ne is távozzál el tőle, édes Atyám, mert ha a te őrizeted alatt nem tudnám őt, mire kellene lenni. Vezérelj szerencsésen minden lépését, távoztasd el tőle a veszedelmeket, sőt, a bánatos gondolatokat is, vezérelj felém gondolatait, hogy ő is oly szeretettel gondoljon reám, mint én őreá, vezérelj felém, oh, Atyám, lépteit is minél előbb, hogy látásának örülhessek, keblemre ölelhessem a rég nélkülözött kedvest, viszontlátásunk örömeiben egyesült szívvel és ajakkal áldhassunk téged, Amen!”

SÁNDOR JÁNOS

Szenttornya, jöjjön el a te világod

(2. rész)

Justh Zsigmond parasztszínháza

Meg kell, hogy ismerjék egyszer az én Isten áldotta népemet, az én pusztámat, az én délibábomat, gyopáros füvemet – az én jobbik feletem, (...) amely az anyaföldből fakad.

Justh Zsigmond

Egyéniségének alapját formázó jegyek közösek a magyar nép fő jellemvonásaival

„Ritka ékessége a puszta-szent-tornyai parknak, Jászai márványból vésett mellszobra. Egy hatalmas körönd közepén uralja e szobor a helyet. (...) Justh mintha az általa imádott puszták közepébe állította volna tiszteletének tárgyát: Jászait.” (Békésmegyei Közlöny, 1893. augusztus 17., Verner László: Látogatás Justh Zsigmondnál) A szobrot, mely Elektra szerepében ábrázolta a művésznőt, Stróbl Alajos sóskúti kőből faragta. „Nagyon hízelgőnek találtam Stróbl mester véleményét, – jegyezte fel Jászai –, aki mikor először látott nappal, azt mondta: Csúnya szépség; mert tudtam, hogy az utóbbi jelző az esti lényemnek szól.” Ez az „utóbbi jelző” sugárzott a mester Jászait ábrázoló, 1892. június 11-én leleplezett szobráról. Az avatáson egy szemtanú – Henczély Károlyné – emlékezete szerint Jászai Mari is megjelent. Onnan ment Orosházára, ahol Miskolczi Henrik színtársulatának vendégeként egyebek mellett az Elektrát is eljátszotta. Ezt a közlést némi fenntartással kell kezelni, hiszen Justh nem tett említést Jászai jelenlétéről. Különbben is az említett társulat az *Orosházi Közlöny* szerint július 18–19 és 20-án tartotta előadásait – köztük az Elektrát is – Orosházán. (*Orosházi Közlöny*, 1892. július 18.)

Justh a nyolcvanas évek közepén került közelebbi kapcsolatba a kitűnő tragikával, feltehetően barátai: Feszty Árpád és gróf Keglevich Imre révén. Jászai Mari akkor már harmincas éveinek derekán járt, Justh pedig még alig hagyta el huszadik életévét. Az ünneplélt díva gyakran látogatta Pesten és örömmel vendégeskedett szenttornyai birtokán is. „Én a parasztot tisztelem elsősorban – vallotta be egy írásában Jászai. – Nem hiába csókolta meg Széchenyi István, a magyarok vezérlő csillaga, apja legöregebb jobbágynak kérges kezét.” (Jászai Mari: Színész és közönség, Életemből 66-75. p.) Érthető hát, hogy Szenttornyan „a szabad ég alatt (...) az Elektrát akarja a szabad-szent-tornyai parasztnak eljátszani.” (*Orosházi Közlöny*, 1892. május 14.) Ez a vágya azonban nem teljesült. Szabad ég alatt csak később, 1897. augusztus 15-én játszhatta el az imádott szerepet, a nagyváradi Rhédey-kertben.

Ibsen drámáit Justh adta Jászai kezébe, és része volt abban is – a színész szerint –, hogy Elektra alakításáért arany babékoszorút kapott. „Nem bírtam szabadulni attól a gondolattól, hogy Zichy Jenő Justhnak akart rajtam keresztül kedveskedni azzal az aranykoszorúval” – panasolta el Emlékirataiban. Péchy Blanka *Jászai Mari* című kitűnő biográfiájában olvassuk, hogy 1888-ban, a Feszty Árpáddal való szakítását követően „*Jászai szíve enyhe s hamar kihunyó lánggra kapott a magánál tizenhárom esztendővel fiatalabb Justh Zsigmond iránt.*” Hozzá írt leveleiben „Gyermek”-nek szólította, és legtitkosabb gondolatait is feltárta előtte. Érzelme azonban rövidesen szerelem helyett barátsággá szelídült.

Justh nagyra értékelte Jászai művészetét, s ennek egy elemző tanulmányban hangot is adott.

Justh nagyra értékelte Jászai művészetét, s ennek egy elemző tanulmányban hangot is adott. Jászai Mari „*egyéniségének alapját formázó jegyek közösek a magyar nép fő jellemvonásaival – állapította meg –, s ez a magyarázata annak, hogy művészetének klasszicitása igazán hat. Mert a magyar nép derült, nyugodt, harmonikus; csak nagy vonalakban nyilatkozik, s így világnézete a régi görögök világnézetéhez nagyon hasonló. (...) Jászai Mari egyesíti magában a magyar nép leányainak egyszerű és széles mozgását s a Dianák nyugalmas, összhangzatos plasztikáját. (...) Művészete is ilyen. Erős, férfias, magyar földből fakadt: magyar és soká népies volt, azonban a játszott szerepek hatása alatt lágyabb és színesebb lőn. (...) Alakításainak alapja a magyar néppel azonos nyugodt, harmonikus derült világnézete, amely erős anélkül, hogy durván nyilatkozna. (...) Sejttem, megéreztem Jászai egyéniségén keresztül (...) az ó-kor szellemét, s egy-egy sophokleszi verssort igaznak érzem még ma is, ha a mi Antigonéknak mondja.*” (*Magyar Szalon*, 1887, 313–17. p. Justh Zsigmond: Jászai Mari)

Nem csoda, ha a magyar népért és a görög szellemiségért egyként rajongó Justh színház ideáljának a Jászai által megtestesített színjátszást tekintette. Így azután amikor megalapította parasztszínházát, a művésznőnek a színház feladatáról megfogalmazott gondolatait választotta koncepcióul. „*A közönség a színházban oldozza meg a lelkét, és engedje magára hatni a színpadról hangzó meséket, (...) mert gyermek akar lenni a színházban, hogy ott meséljenek, meséljenek neki.*” A közönségnek a színház legyen „*mindig a szebbik otthona, ahol visszalátja gyermekálmait, és elégedett a szíve, mert pár órára olyan világba menekült, melyben az igazság győzedelmeskedik!*” (Jászai Mari: Színész és közönség, 14. p.)

Justh számára Jászai színészi példája és a Czóbel testvérek erőt adó szellemi támogatása tette járhatóvá azt a sajátos, egyedi utat, amin szenttornyai parasztszínészeivel a békési ugaron elindult.

Mi itt egy kis színtársulatot toboroztunk össze

A paraszttársulat gondolatát nem hirtelen ötlet szülte. Létrehozására a magyar társadalom jobbításának vágya és a parasztság jellemének beható ismerete ösztökélte Justhot. Egyetértett Czóbel Istvánnal abban, hogy a magyar arisztokrácia megújítását egyedül a parasztság segítségével lehet elérni. Márpedig csak a megújult arisztokráciával valósítható meg nagy álma: „a Magyarországot képviselő osztályok s az igazi magyar művészek összehozása, egyesítése.” Az arisztokrácia megújításának első lépése tehát: a parasztság kultúrával való „megnemesítése.”

Egy 1890-ben, Czóbel Minkának küldött levelében figyelemre méltó sorokra bukkanunk. „Be kell magának egyszer az én kitűnő parasztjaimat, az én nagy büszkeségeimet mutatnom – áll a levélben. – Az én komáimat, komagyerekeimet, az én világomat. Higgye el, hogy többet fektettem bele, mint amennyit a kozmosztól valaha kapok.” (Justh Zsigmond levelei, 80. sz. levél Czóbel Minkának, Capri, 1890. november 7.) Az írás arra utal, hogy Justh közeli, bizalmas kapcsolatban állt az uradalmi cselédekkel, a dohánykertészekkel és a falusiakkal. E feltevést Szabó Ferenc feljegyzései megerősítik. (Szabó Ferenc: Justh Zsigmond szenttornyai napjai a nép emlékezetében, Közli: Justh Zsigmond parasztszínháza, 89–106. p.) Ezekből tudjuk, hogy Justh gyakran látogatta a falusiakat, akik között családtagnak érezte magát. Kérésükre násznagyságot és keresztapaságot vállalt, és ha ismerős parasztembert temettek, a végső búcsúztatáson is részt vett. Szerette a daloló, mulatozó parasztokat, ezért külföldi és pesti vendégeivel is szívesen vacsorázott körükben.

Hosszan elbeszélgetett velük, megismerte gondolataikat, bajaikat, örömeiket. Szembesült életviszonyaikkal, és kiismerte gondolkodásmódjukat. Tanulmányozta, és három típusra osztotta a környezetében élő magyar parasztot. A túl naturális „gazda”; a szenuális, de lendületes, „gányó” azaz „dohánykertész” és az idealizáltan pozitívista „nazarénus” típusára. (Justh Zsigmond levelei, 205. sz. levél Czóbel Minkának, Szenttornya, 1893. április 10.) Egy művében, a *Gányó Julcsában* azután egyszerre találkozhatunk a magyar paraszt e három típusával. Ő maga a körében élő gányókat, a dohánykertészeket tartotta a legtöbbről, következőképpen „hellenisztikussá nemesítésre” méltóknak.

Szabad-szent-tornyán, más néven Kopog községben Justh közvetlen környezetében családja felszabadított jobbágyai éltek, s „megmaradtak olyannak, amilyenek az úr Isten megteremtette: jónak, egyszerűnek, igaznak – írta 1892-ben. – Hatvanhét családdal van dolgom, mind bérlőink, de nem csak azok: barátaim, testvéreim nékem. Jóban, rosszban hozzám fordulnak. (...) Egymásra támaszkodunk, ők és én, s úgy érezzük, az élet kíméletesebben iramlík így el fejeink fölött. (...) Tiszta lelkek, kik elvetve minden külső formát és segélyt, saját magukra támaszkodva közlekednek a jó Istenel és – egymással. Szeretnek és én is szeretem őket.” (Magyar Szellemi Élet, 1892, Justh Zsigmond: Szent-Tornyai világomról)

Justh társaságban fogogva és külföldi útjain is azt tapasztalta, hogy a századvég rohamosan változó világában csak egyetlen kiváltság érvényesült: a műveltség. Ezzel pedig osztályának az a rétege, melyet dzsentriknek neveztek nem ren-

delkezett. „Ez az egyetlen társadalmi kör, amelyet Magyarországon ki nem állhatok – mondta ki róluk cseppet sem hízelgő véleményét. – Evés-ivás-kártya, szóval kizárólagos állati élet, pár külsőség adaptírozásával, amelyet az első társaság után majmoltak. Semmi műveltség, és így – majd semmi jövő... a világ agarászat, ivás és – váltó.” (Idézi: Justh Zsigmond parasztszínháza, 79. p.) Ezért személyes felelősséget érzett bérlői, sőt az egész tanyavilág művelődéséért és kulturált szórakoztatásáért, mert elmélete szerint, a parasztságban csörgedezett az a friss vér, mely az arisztokrácia kék vérel keveredve majd megújítja a magyar társadalmat. A „hellenisztikussá nemesítés” érdekében 1890-től csárdás- és nótaversenyeket rendezett, majd paraszti olvasókört alapított, ahol ismert tudósok, írók és művészek felolvasóesteket tartottak, s legvégül megteremtette a parasztszínházat, melyet egész élete főművének tekintett.

Megvalósításához 1893 tavaszán, indiai útjáról hazaérkezve látott neki. „Most Szenttornyán vagyok, s újulok a léttel – írta Czóbel Minkának. – Mily nyugodt, boldog harmonikus élet környékez. Szinte úgy érzem, ébren álmodom.” Ez az alkotói légkör arra ösztönözte, hogy váltsa valóra dédelgetett álmát: a paraszttársulatot. Ehhez egyik üvegházát ideiglenes színházzá alakította. A falakat tulipánokkal pingáltatta ki, és függönyvel ellátott színpadot állíttatott föl benne. A falusiak emlékezete szerint az előadásokon Pestről hozatott és házilag előállított kulisszákat egyaránt használtak, ám ezek inkább dekorációk, mint díszletek voltak. A paraszti darabokat saját, ünnepi ruhájukban, másokat az intelligencia kölcsön ruhájában játszották a szereplők. A klasszikus darabok jelmezeihez



Jászai Mari

színházaktól kértek segítséget. Az üvegházi játékszínbe a közönség maga vitte a padokat, székeket és más ülőalkalmatosságokat. (Szabó Ferenc: Justh Zsigmond szenttornyai napjai a nép emlékezetében c. írása alapján)

Az előadásra kerülő műveket Justh Zsigmond személyesen elemezte a szereplők előtt, de a szerepek megfogalmazását szelíd színészvezetés után rájuk bízta. Pekár Gyula szerint a nehéz szerepeket el is játszotta az elemzőpróbákon. Nem csak direktor volt, hanem rendező, díszlettervező, és ha kellett intrikus színész is.

Szenttornyai társulata megalakításáról egy cikkében maga számolt be: „*Mi itt egy kis színtársulatot toboroztunk össze, Fesztyné Jókai Róza komámasszonnyal, meg Czóbelékkal, mégpedig csupa szabad- és pusztaszenttornyai földművelőkből. Játsszatunk aztán ezekkel Shakespeare-t, Moliere-t és népszínműveket. Előadásaink eltartanak este fél 9-től éjfélig, mert népem dehogy is tudna egy darabban betelni. Vannak aztán ilyenkor annyian, hogy nem férnek egymástól. És milyen érdeklődéssel viseltek a színjátszók iránt! (...) És hogy játszanak velők! Hogy érdeklődnek minden szavuk, minden mozdulatuk iránt. És a próbák végén mennyi az új jelentkező, minden szerepre kaphatnék könnyű szerrel hat színjátszót is.*”

Az üvegházi játékszínbe a közönség maga vitte a padokat, székeket és más ülőalkalmatosságokat.

...És játszanak, játszanak teljes lelkükből. Szeretettel csüggnék szerepeiken, tudják, mint a karikacsapás, megérik, meglatolják minden betűjét.” (Magyar Szalon, 1893, Justh Zsigmond: A szenttornyai színészet műsorából)

A színház megindulásakor huszonnégy színjászó állt Justh rendelkezésére. A betanításban, rendezésben legközvetlenebb munkatársa Henczély Károly tanító volt, aki a sűgő és a titkár teendőit is ellátta. Bár az előadások időpontját alkalmanként az orosházi sajtó közölte, Szenttornyán és környékén a hírverés szóban történt. A játékszín első előadása – Justh sajátkezű feljegyzése szerint – 1893. június 15-én volt. (A dátumot Justh sajátkezű bejegyzése őrzi az un. Alumban.) A nevezetes est műsorát nem ismerjük. A 18-án megtartott második előadásról azonban, – melyre neves vendégek érkeztek: Feszty Árpád és neje, Jókai Róza, Czóbel István nejével és Czóbel Minka – tudósítás jelent meg az *Orosházi Újságban*. „*Justh Zsigának fantasztikus gondolkodásmódjára vallott, (...) hogy kastélya kertjében néhány szenttornyai lakós és cselédsége egy részének közreműködése mellett színi-előadást rendezett. Színre került Asszony szava Isten szava és Agglegény völgegy Justh Zsigmondtól. A játsszók közül a vendégek figyelmét különösen lekötötte Molnár Jánosné és Kulcsár Pál természetű játéka. Az előadást a közreműködötték verseny éneklése és tánca zárta be. Az előadás kitűnően sikerült. A belépti díjakból befolyt összes jövedelem Sz-sztornya község szegényei részére adatott át. (...) Mint értesülünk, Justh Zsigmond arra törekszik, hogy – úgy mint Bajorszámban, Oberammergauban a bibliából tartanak felolvasásokat – az itteni köznépi színdarabokat játsszék.*”

Valószínű, hogy Czóbel Minka ekkor adta át Justh-nak a színház számára írt *Délibáb* című verses, népies darabját, ami rövidesen műsorra is került. A „költőboszorkány” e szerelemről szóló művével járult hozzá a műsor színesítéséhez. Bemutatásáról a *Szegedi Híradó* tudósított. „*Orosházán Justh Zsigmond-*

nak az az eredeti ötlete támadt, hogy az orosházi parasztokkal műkedvelői előadásokat rendez. Tegnapelőtt adták elő Czóbel Minkának Délibáb c. darabját. A paraszt legények és leányok közvetlenséggel és érzéssel tudták szerepüket előadni. Az előadás igen disztíngvált közönség előtt folyt le, mert Justh orosházai kastélya ezidőszereint valószínű írói és művészi telep.” (Szegedi Híradó, 1893. július 5.)

Justh hihetetlen energiával vetette magát a színházi munkába. „*Délután próbák, este előadások*” – írta egy levelében, majd így folytatta: – „*Írtam egy kis darabot Molnárné, Kulcsár s három gányó fiú számára. Szatíra az életből.*” Minden bizonnyal a *Hárman voltokról* van szó, amit július 30-án mutattak be. A női főszereplő, Molnár Jánosné Zalai Julianna az egyik legtehetségesebb játszó személy volt, aki a népi figurák mellett – a bírálatok szerint – a *Makrancos hölgy* Katáját is pompásan alakította. Kulcsár Pál pedig – eredeti foglalkozása kasznár –, a hősszerelmeket vitte színre remekül. „*A trupp igen jól működik – számolt be Justh Feszty Árpádnénak. – Minka írt nekik egy kis darabot – egy verses népi dolgot, mit igen szépen játszottak el. Most a Képzelt beteget tanulják szenvedélyesen.*” És levele végén újabb színházépítő tervét is elárulta: „*Jövő évre meglesz a magyar dór stílusban tartott színház.*”

Molière színművéből július 2-án – Justh egyfelvonásosai kíséretében – először rövid részletet adtak elő, majd ezt követte 29-én a teljes mű önálló bemutatója. Justh elragadtatótan írta Szabolcska Mihálynak: „*Túltesznek nem egy pesti nemzeti színházi köklerin. (...) Csudálatos is ez a magyar nép; aratás közben ráér, hogy Molière Képzelt beteget elremekelje.*” Az előadásról a *Békés megyei Közlöny* is hírt adott. „*A gányó társulat francia jelmezbe, fehér popfos parókába bújt. E darab finom komikumát visszaadni, Molière szándékait érthetővé tenni is érdem, s ezek az ördögös gányók művészi hatást értek el. A földszinti paraszt nézők naiv elragadtatása, öröme, jókedve jelenetről-jelenetre fölhangzott, jeléül, hogy a darab drámai folyása érdeklé őket, és azt meg is értik. Justh egzotikus ötlete ezzel a paraszt műkedvelősköddéssel egy őseredet-i színjátszó tehetség talentumának adott teret. Ez Molnár Józsefné. Hogy miként tudhat ez az asszony így előadni? – az rejtély. Hol tanult? Ki volt a mestere? A poentírozásban lefőz tanult, iskolázott, híres színésznőket. (...) Mit mondjak Czombos Janiról, Rajki Istvánról, akik pallérozatlan lelkükkel így kiéreztek és visszaadják Molière humorát.*”

A „színházi idényben” színre állították még Shakespeare *Makrancos hölgyét* is. Kata szerepét Molnárné mellett Supkégel Flóra, a szabad-szenttornyai tanító leánya szintén eljátszotta – remekül. A *Petrucciót* játszó kertészbojtar Rajki Istvánról Justh csak annyit mondott: „*nagyszerű!*”

1893-ban a szenttornyai népszínház „utolsó előadása” szeptember 17-én „*vasárnap volt. Előadtuk a Makrancos hölgyet, a Képzelt beteget s a Maga Délibábját*” – tudósította Czóbel Minkát, mielőtt Párizsba utazott. Valójában azonban édesanyja, Justh Istvánné kérésére még két előadást tartottak, így utoljára október 11-én léptek színre a paraszt színjátszók.

Konrádyné Gálos Magda szerint a június 15-től október 11-ig tartó „szezomban” tizenötösör ment fel a függöny, s a műsorra hét darab került: Justh Zsigmond: *Agglegény völgegy, Asszony szava Isten szava, Siralomház, Hárman voltak*; Czóbel Minka: *Délibáb*; Molière: *Képzelt beteg*; Shakespeare: *Makrancos hölgy*. Ám ezen a nyáron történt egy különös esemény is, ami azonban a parasztszínház krónikájában nem szerepel.

Regény Kálvin Jánosról

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Tóth-Máthé Miklós könyvéről

Ott áll Kálvin János szobra temploma előtt a róla elnevezett budapesti téren, villamosról, buszról vagy gyalog haladtunkban már ezerszer láttuk, s úgy hisszük, ismerjük is, mint ahogy mindenkit, a nagy történelmi személyiségeket, a vallásalapítókat, az emberiség gondját magukra vállalókat, de a képzetek, a szobrok, a históriák mögött vajon ki van, milyen sorsú földi társunk, tudjuk-e? Tóth-Máthé Miklóst már nem egyszer vitte rá a kíváncsiság, hogy a nagy nevek mögött megkeresse a halandó embert. Református prédikátorok leszármazottjaként elsősorban hitbéli nagyjai keltették fel érdeklődését, s minthogy kiváló tollú író, regényt írt Méliusz Juhász Péterről, Károlyi Gáspárról, Szenczi Molnár Albertről, Ráday Pálról. Most pedig a reformáció ötszázadik évfordulóján Kálvin Jánosról.

*Azért olyan meghitt, bensőséges
és izgalmas könyv ez,
mert érződik belőle a személyesség...*

Kegyelmi állapotban írta, megadatott neki, hogy ne csak visszatekintsen az ezeröttszáz évesekre, de ott is legyen, mint ha Théodore de Bèze képében maga léphetett volna be Kálvin otthonába, kérve, hogy írja meg élete történetét. És ki se ment onnan, míg a nagy ember bele nem fogott gyerekkorának, ifjúságának, eszmélésének, megpróbáltatásainak elbeszélésébe. Azért olyan meghitt, bensőséges és izgalmas könyv ez, mert érződik belőle a személyesség, Tóth-Máthé Miklós nem lejegyzője, közvetítője Kálvin élettörténetének, hanem együttmondója. Persze, ne misztifikáljunk végletesen, az írónak rengeteg tudást kellett felhalmoznia, mielőtt a regénybe kezdett volna. Lenyűgöző az a fantasztikus alaposság, ismeret, amit Kálvinról megtudott, s amit velünk, olvasókkal megismertet. Nem csak a főszereplő áll előttünk teljes plaszticitással, Kálvin családja, tanítói, barátai, hittársai, ellenfelei is mind olyan elevenséggel tűnnek fel, mintha az író mindegyikkel személyesen találkozott volna. Tóth-Máthé Miklós, mondhatom, mestere a történelmi regénynek, különleges képessége, hogy az élet színpadára varázsolja a régmúltat. Új könyvének is ez a rendkívüli értéke, hiszen ez az első magyar regény Kálvinról. Élet- és korrajz, minden bizonnyal kézikönyv is lesz a reformáció megértéséhez. Lépésről lépésre járjuk végig az utat 1509 júliusától, a franciaországi Noyon városából, Kálvin születése pillanatától haláláig, 1564-ig, a genfi utolsó órákig, a méltóságteljes temetésig. A párizsi, teológiai évek, aztán Orleans, a jogi fakultás, a görög nyelv tanulmányozása, a doktorátus

megszerzése, 1533-ban a reformáció hívei előtt tartott beszéde miatti menekülés, menedék Navarrai Margitnál, a fő mű, az Institutio religionis Christianae, a keresztény vallás rendszere megírása, megjelenése, és Genf, letelepedés a városban, innen is menekülés, majd végső visszatérés, aztán 1541-ben a szomorú per, Servet elítélése és máglyahalála... De a történeteket ezernyi életmozzanat, barátságok és rokoni vonzalmak, a hétköznapi valósága szövi át. Mennyire megrázó a téves eszméket hirdető Servettel folytatott áldatlan vita, mi csoda döbbenetes ábrázolása a bírói ítéletnek és az ítélet végrehajtásának! Tóth-Máthé Miklós ebben az epizódban drámát írt, kezét itt a drámaíró éneke vezette. Tisztelet Sütő Andrásnak, a kiváló erdélyi írónak, aki ugyancsak ábrázolta ezt a vitát és a véget, de ő óhatatlanul az erdélyi, a kisebbségi



magyarság sorsára, a diktatúrára vetítette ki, vette példabeszédnek a történetet. Úgy vélem, a Kálvin-könyvben hitelesebben kerül elénk, vagyis nem példázatnak, hanem a maga igazságában, és ez is egyik érdeme az írónak.

Az a genfi, májusi nap, amikor Kálvin (Calvin) háza fogadószobájában van felravatalozva, és az éjszaka leple alatt Antoine, a jó testvér a francia *Bibliát* és az *Institutiót* a koporsóba teszi bátyja dereka alá, aztán a templomi harangok hangjára elindul temetői menet, ahogy a lezárt koporsót négy presbiter viszi elébb a Szent Péter-templomba, ott megkerülve

vele a szószéket, haladnak a gyászolókkal a temetőbe – költői leírás. A csend, a megrendültség némaságába felhangzó egyetlen zsoltár, amíg a sírásók az egyszerű fakoporsót a földbe helyezik, és elegyengetik a talajt, mintha sír nem is lenne ott, de amit majd nem virággal, hanem fűmaggal vetnek be, mert a fű zöld, és az a reménység színe – mint valami égi orgonán felbúgó fűga száll el a végtelen magasságba.

Kiváló teljesítmény és nagyszerű könyv ez, méltó a reformáció 500. évfordulójának ünnepéhez.

SZAKONYI KÁROLY

Tóth-Máthé Miklós

Számadással Istennek tartozom

Regény Kálvin Jánosról – részlet

Még ott helyben megírtunk egy beadványt a törvényszéknek, jeleztük benne, hogy nem a halálos ítélet ellen van kifogásunk, csak annak végrehajtásával. Kértük, hogy a máglyát bárd által való fejesztésre változtassák át. Minden prédikátortársam aláírta velem együtt, és Farel is.

Sajnos hiába. Rigot bíró közölte velünk, hogy erre már nincs lehetőség. Az külön eljárást igényelne. Ezért az ítéletet másnap, az elhatározott módon hajtják végre.

Kijöttünk az épületből, az emberek nagy része már elment a térről, de egy kisebb csoport még ott várakozott. Berthelie, Proust, Rolland, Nitzen és más libertinusok.

– Elégedettek vagytok? Különösen te, Calvin?! – kiáltott oda nekünk Berthelie.

Tovább akartunk menni, de Farel megállt és válaszolt.

– Akkor lennénk elégedettek, ha Servettel együtt titeket is megégetnének!

– Hagyd, Farel bátyám, nem méltó hozzád! – szóltam rá.

– Na, arra várhattok! – kiáltotta Nitzen. – Előbb gyűjtjük meg a tüzet Jean Calvin alatt! Hamarosan beérheti még az áldozatát!

– Miről sziszegsz, te mérges kígyó? – dörgött ismét Farel. – Kinek az áldozata Servet? Calviné? A tiétek, alávaló népség! És ezt tudjuk mi is. Ha nem csaljátok ide Genfbe, most nyugodtan borozhatna valahol.

– Ne rágalmazz, vén bajkeverő! – kiáltotta Berthelie. – Ezzel nem véded meg Calvinodat. Köztudott, hogy ő akarta Servet elveszejtését! Nemhiába, hogy Kain a ragadványneve!

– Menjünk, barátaim – szóltam indulattól remegő hangon –, nekünk ezekkel nincs beszélőnk. Soha nem is volt!

Sietve igyekeztünk minél messzebb tőlük, és nem törődünk azzal, miket ordítanak még utánunk.

Otthon lerogytam egy székre, és szerettem volna minden gondolatot kizavarni a fejemből. Idelette-em mindig hiányoztál, amióta magamra hagytál, de akkor, ott, elviselhetetlenül. Iszonyúan egyedül voltam a történet nyomása alatt, és mellettem senki, hogy együttérző szavaival, tekintetével kicsit enyhítse ezt.

Délután egy törvényszolga jött el hozzám. Kérte, hogy menjek be a fogházba, mert Michel Servet beszélni szeretne velem.

Kívánsága felzaklatott, nem tudtam mire vélni. Talán azt hiszi, befolyással lehetek a bíróságra, és megmenthetem az életét?

Amikor beléptem a fogházba, a beszélgetőszobába irányított a főfoglár. Középen hosszabb faasztal, két végén nehezen mozdítható, súlyos faszékekkel. Néhány darab ezekből a fal mellett is sorakozott. Kis ablakok vasrácsokkal védve.

Leültem az asztal egyik végénél álló székre. A főfoglár magamra hagyott. „Istenem – sóhajtottam fel hozzád –, erősíts lélekben ehhez a találkozáshoz!”

Servetet bilincsel a kezén kísérte be egy foglár. A velem szemközt lévő székre ültette le a foglyot. Servet rám nézett, majd fejével őrzője felé intett.

– Foglár úr – vettem a néma jelbeszédet –, megkérhetném, hogy hagyjon magunkra bennünket?

– Csak saját felelősségére, prédikátor úr, és nem hosszú időre.

– Rendben van – egyeztem bele, mire a foglár sapkájához emelve kezét, eltávozott.

– Neked még tisztelgett is – szólalt meg Servet –, de hát ez így van rendjén. Most már nagy különbség van kettőnk között. Meglepődtem azon, hogy találkozni akartam veled?

– Bevallom, igen. Ha netán az készítetted erre, hogy nekem esetleg lehetőségem lenne...

– Ne folytasd – szólt közbe Servet –, csak halálraítélt vagyok, de naiv nem. Eszembe sem jutott, hogy éppen téged kérjelek erre. Ha még tudnál, sem segíthetnél. Azt veszélyeztetnéd, amit már sikerült elérned itt Genfben.

– Ez igaz. Akkor mégis mi volt a célod ezzel a találkozással?

– Először is, Jean Calvin, bocsánatot kérni mindazért, amit ellened elkövettem. Nem csupán a leveleimben előforduló sűrű szitkozódásaimért, az *Institutiód* összefirkált, rajzolt példányáért, de még azokért a gondolataimért is, melyekben a vesztedet kívántam.

– Ezt megtetted a tárgyaláson is. Nem gondolatban, de nagyon is valóságosan. Még nyomorúságos vagyonomat is követelted.

– Az más – mondta Servet –, ott én védekezésre kényszerültem. És ha az ember az életét akarja menteni, megpróbálkozik mindennel. Ezt azért tudomásul kell vened utólag is.

– Jól van, ettől akkor eltekinthetünk. De én azért ezt is megbocsátom neked, és mindazt, amiért előzőleg is erre kértél. Viszonzásul én is kérem a bocsánatodat, mert a leveleidet kiadtam a kezemből, de főleg azért, hogy sokszor én is gyűlölködő szívvel voltam irántad. De értsd meg, hogy a reformációt láttam veszélyeztetve romboló nézeteidtől. Mit gondolsz, miért akartam már fiatalon is találkozni veled Párizsban? Mert szerettem volna kiűzni belőled eretnek elképzeléseidet!

– Nem tudtad volna, Jean Calvin, akkor már elköteleztem magam mindannak, amiért holnap megégetnek.

– Nem történe meg – emeltem fel a hangomat –, ha te legalább a legförtelmesebb víziódat, a Szentháromság tagadását visszavonod!

– Tudom – mondta Servet –, és azt is, hogy ezt még most is megtehetném. Csupán oda kellene csúszni elébük, és minden tanomat visszavonni. Megtehetném, de éppen magam előtt válnék árulóvá, megtagadva mindazt, amit hiszek és vallok. Ami bennem formálódott igazsággá, mert volt merszem továbbgondolni a megcsontosodott dogmákat.

– Volt merszed, ez igaz, de biztos vagy abban, hogy ezt helyesen tetted?!

– Látod, Jean Calvin, ez az, amiért még szembe akartam nézni veled. Az egyetlen, aki legalább úgy ragaszkodik a maga igazságához, mint én az enyémhez. Állhatatosan mind a ketten, de ehhez már semmi köze a földi ítélkezőknek. Csak a legfőbb bírónak, Istennek, aki már tudja mindkettőnk igazságát. Beleegyezel abba, hogy hozzá fellebbezzünk?

– Beleegyezem – hajtottam meg a fejem –, és reménység szerint azt kívánom, hogy találkozzunk majd azon a mennyei tárgyaláson.

– Ezt vártam tőled, Jean Calvin – mondta Servet –, és én holnap minden bizonnal előremegyek. Ne siesd el, mikor jössz utánam, odaát már úgyszincs határidő!

A foglár jött be, és közölte, hogy a foglyot vissza kell vinnie a zárkájába.

– Tegye a dolgát – mondtam, mire Servet felállt, bilincses kezét emelve ujjával felfelé mutatott.

– Folytatjuk – nézett rám elszántan –, de addig is őrizzen meg téged az egyedül való Isten!

– Folytatjuk – álltam fel én is –, neked pedig irgalmazzon a Szentháromság Úristen!

Servet halványan elmosolyodott, majd odament a várakozó foglárhoz, és kimentek az ajtón.

■ ■ ■

Farel vállalta, hogy ő kíséri ki Servetet a kivégzőhelyre másnap, október 27-én délután.

– Mindnyájatoknál idősebb vagyok, sok borzalmat láttam, megedzödtem rendesen. Azonkívül nem lenne jó, ha különösen Calvin, de ti genfi prédikátortársaim is megjelenének ott. Ki tudja, a tömeg mire képes? Ti ezalatt üljete be a Szent Péter-templomba, és imádkozzatok annak a szerencsétlen megtévedt embernek a lelki üdvéért. Ahogy az a szörnyű esemény végbement, én is csatlakozom hozzátok, és beszámolok mindenről.

Úgy cselekedtünk, ahogy Farel bátyánk javasolta. Beültünk a templomba, imádkoztunk magunkban, vagy csak figyeltünk a csendre. Miről is beszéltünk volna mi, prédikátorok, amikor nem is olyan távol egy ember haláltusája zajlott?

Késő este volt már, gyertyák fénye oszlatta a sötétséget, amikor megérkezett Farel. Leült közénk az egyik padba, és kis ideig nem szólalt meg.

– Tudjátok, barátaim – kezdte el végre –, lehetek én bármilyen tapasztalt, koromat tekintve, de egy embert a tűzben látni, nincs annál borzalmasabb. Eszembe ötlött az is, hogy hány reformált hittestvérünk végezte így. Nem is olyan régen, öt fiatal prédikátortestvérünk is Lyonban. Rájuk is gondoltam, amikor egy szekéren a Champel mezejére tartottunk. Azon álltunk ott, középen Servet meg én, az ítéletvégrehajtó, meg három poroszló. Servet egész idő alatt egy szót sem szólt. A könyvét a melléhez szorítva az eget nézte. Próbáltam beszélni hozzá, valami vigasztalót mondani, de rám se figyelt. A tömeg sem érdekelt, pedig nagyon sokan voltak, és amikor leszálltunk a szekérről, úgy indult el a vesztőhelyre, mintha templomba menne, és a könyve lenne a Bibliája. Hagyta, hogy a fahasábokkal körülvelt vastag karóhoz kötözzék, és csak akkor szakadt ki belőle a hangját rekedtté torzító rettentő ordítás: Mindenható Isten, irgalmazz énnekem! Aztán alágyújtottak a máglyának, és a lángok rövidesen nyújtózkodni kezdtek, mintha Servet kezét akarnák nyaldosni, miként teszik ezt a gazdájuknak hízogó kutyák. Közben a tömegből sokan vizes faágakat dobáltak a tűzre, tompítani annak erejét, hogy a vég minél később következzen be.

Hallgattunk, egyikünk sem szólalt meg. Csak a gyertyák kis lángocskái világítottak a tartókban.



Szervét Mihály

TOLDI ÉVA

Fától fáig az Örök Hazába

Emléksorok Kányádi Sándorról

A diktatúra idején a '70-es évek elején, amikor először jártam Erdélyben barátaimmal hátizsákos turistaként, az egyik székesvárosi családnál kaptunk egy bakelit lemezt a szállásadó bácsitól. *Fagyöngy* volt a címe. Rajta Illyés Kinga, az erdélyi magyar előadóművészet emlékezetes alakja erdélyi magyar költők verseiből, mezősegi és csángó népdalokból adott elő egy felejthetetlen válogatást. Emlékszem, este zárt ajtók mögött lélegzetvisszafojtva hallgattuk a közös asztalnál a háziakkal. Kányádi Sándortól a *Fától fáig* című vers szerepelt a lemezen. Döbbenetes erővel hatott rám e fájdalmas lüktetésű költemény, amely a mese fordulatait imitálva egy kislányról szól, aki a rábízott és elkoborolt lovak keresésére indul, s a sötétedő erdőben fától fáig kapaszkodva hallgatózik, merre lehetnek a jószágok, hiszen nélkülük nem térhet haza. Keresése jelképes erejű; az elveszett otthon, az elveszett haza allegóriája, ahol az elszakított nemzet fiának már csak lopózkodva, fától fáig tapogatózva lehetséges rátalálni az elveszett kincsre, az elveszett otthonra, az ősei földjén tulajdonképpen elvesztett önmagára.

E lemez később bejárta Európát, felkeresve és megszólítva a sokfelé szétszóródott magyarságot is. Erdély kiáltása volt, fogódzót kereső kinyújtott kéz, félelemtől remegő, de hitében bátor és lángolóan magyar. Nemrég egy ismerősöm emlékezett, hogy ama „vasfüggönyös” korszakban, hogyan lopták át Romániából Magyarországra, s aztán onnan Nyugatra s az amerikai magyarokhoz is. Ez a lemez volt az első szívbe-markoló Erdély-élményem és az első ismerkedésem Kányádi Sándorral, aki most már fától fáig kapaszkodó útjának végső állomására ért az Örök Hazában.

Rigófüty – Haza a magasban

Újságíróként sokszor találkozhattam vele később személyesen is, s megfaggathattam közös magyar ügyeinkről, költészetéről, politikáról, hitről, hazaszeretetről. Ezek közül szeretnék föleveníteni most néhányat.

Elsőként egy zirci látogatás emléke villan fel 2002-ből. Sándor bácsi akkor az Erdélyi Baráti Kör vendégeként egy gyermekeknek rendezett író-olvasó találkozón szolt az apróhoz és a nyiladozó lelkű nagyobbakhoz, de természetesen érkeztek szép számmal felnőtt érdeklődők is a jeles alkalomra. Ekkor megtapasztalhattam mély humánusát, s azt a rendkívüli képességét, ahogy a kicsinyeket, a legkisebbeket is szinte elvarázsolta percek alatt meséjével, játékos, tréfákkal tűzdelt

stílusával. A *Napsugár-hívogató*, A *halak bosszúja* (Tutajos Lajos és Úszó Pál pecás története) mellett, megbeszélték – nagy álmélkodások és kacagások közepette –, hogy *Meddig tart a rigófüty* és hogy hol is kezdődik *A mindennapi kenyér útja*. Azt, hogy mikor „*rigótól rigóig ér a füty, akkor körbeéri az egész földet*”, még el is játszották a gyermekek a találkozón a vendég tiszteletére.

A felnőttekhez szólva ekkor hamiskás mosollyal intett Sándor bácsi: „*Persze sokan a sorok mögött folyton politikai szimbolikát és különös összefüggéseket keresnek...!*” A találkozó utáni riportban is visszatért erre: „*Csak vers van és nem vers az én szótáramban. Petőfi és Arany korában sem beszéltek felnőtt- és gyermekversekről. Akkoriban még – szoktam mondani – az irodalmi »gyermekkonfekció« nem volt kialakulva. Egy szövőszéken szőtték a kelmét, amiből készült a hátulgombolós és az előlgombolós pendely egyaránt. Az én számomra az Anyám tyúkja egyenértékű a Szeptember végén-nel. S Petőfit, Aranyt, a Bibliát is tudom ajánlani bárkinek gyermekolvasmányként is. Mert a legfontosabb, hogy közérthető legyen a magyar vers minden magyarnak... Magam is mindig igyekeztem úgy megírni a mi gondjainkat, hogy az én négy elemis édesapám is megértse belőle a hozzá szóló üzenetet, ugyanakkor a műveltebb olvasó pedig úgy érezhesse, hogy mégiscsak irodalmat olvasott.*” Erről monográfusa, Pécsi Györgyi irodalomtörténész fogalmazott a legtalálékosabban egyik Kányádi-tanulmányában: a költő „*úgy indul a mítoszok melegéből, hogy európai magaslatokra emelkedett költészete mit sem veszített a hazulról hozott pogácsa melegéből.*”

*Mert a legfontosabb, hogy
közérthető legyen a magyar vers
minden magyarnak...*

Zircen hallottam először azt a történetet, amelynek a csattanója lett a költőtől később sokszor szállóigeként idézett mondat: „*a vers az, amit mondani kell.*” E nevezetes kijelentés ugyanis eredetileg egy kislánytól hangzott el, aki egy falusi író-olvasó találkozón (tanítójától ösztönözve) azt kérdezte Sándor bácsitól: „*Mi a vers?*” „*A kérdéstől egészen zavarba jöttem – idézte fel emlékéit a költő –, s hirtelen visszakérdeztem: »Mondd meg te, szerinted mi a vers!?*» Erre a kislány is zavarba jött persze, majd összeszedve magát lassan, hebegőn azt válaszolta: »*a vers az, amit mondani kell.*» „*Ekkor, mintha valami távoli, az idők kezdetétől hirtelen ideért fuvallat legyintett volna meg – emlékezett később egy írásában a gyermeki szavak keltette döbbenetre. Mintha Homérosz riadt volna föl bóbiskolásából, s nyitotta volna rám fényvel teli világ-*

talán szemét. Mintha a Gutenberg óta könyvbe száműzött versek, poémák egyszerre mind hazaszabadultak, pódiumra, képernyőre álltak volna, hangszalagon masírozva vagy hanglemezek körmeneteiben énekeltek volna. Mintha Petőfi Sándor ült volna be közénk... A vers az, amit mondani kell!”

Nagy élményem volt az ezredforduló környékén megismert (a költőnek még a '80-as években írott) költői ciklusa is, a *Vannak vidékek*, melynek már az *Előhangja* is szívbemarkoló benső emlékképeket idézett fel bennem: „*vannak vidékek gyönyörű / tájak ahol a keserű / számban édessé ízesül / vannak vidékek legbelül...*” Igen, legbenső emlékképeink azokhoz a tájakhoz fűződnek, ahol születünk, éltünk, ahol az első benyomásokat szereztük a teremtett világról, még szinte öntudatlanul, s amelyekhez érzelmes kötelékek fűztek később is életünk során. Nekem nincsenek erdélyi felmenőim, mégis, ha meglátom ezt a történelmi tájat, a Királyhágót, a Hargitát, a csíki havasokat, a Maros-mentét, arról mindig a dunántúli, a zalai domb-ság jut az eszembe, s az én gyermekkori nyaraim anyám, nagyanyám szülőhazájában. Az a még szinte érintetlen, szabályozatlan vidék, amelyet hiába keresnénk ma már, mert a civilizáció és az érdekpolitikák martalékává lett. Ugyanakkor Erdély területén még élnek ezek a természet alkotta, Isten teremtette vidékek, különösen a Gyimesekben, Erdővidéken, a Hargitán, ahová még nem ért el a civilizáció pusztító keze annyira, s talán éppen a politikai indítékú mellőzés, háttérbe állítás mentette meg ott a természetet a kizsárolástól. Úgy vagyok Erdellyel, szoktam mondani, mint a Nagyenyedről áttelepült festőművész, Holányi Julianna, aki a bakonyi, Balaton-felvidéki tájba festi bele ma is érzelmesen az erdélyi formákat, színeket és benső lélekfenyveket. Előadásaimban is gyakran szerepelt e vers a Kalákáké megzenésítésében, erdélyi tájak képeivel összekapcsolva. Így például 2011-ben, amikor a Művészetek Völgyében, Taliándörögdön a katolikus templomban *Erdélyi barangolás Kányádi Sándor verseivel* címmel idézhettem meg a költőt, s a Gryllus-fivérek adtak hozzá szívhez szóló élő illusztrációt gitármuzsikájukkal, énekükkel. Később pedig Kapolcson Pécsi Györgyi irodalomtörténész faggatta ki Sándor bácsit egy emlékezetes találkozáson. Ekkor vallotta meg többek

között: „Bár sokan beszélnek egységes magyar irodalomról, de közben magyar és határon túli irodalmat kiáltanak. Mesterséges határokat húznak. Mintha a határon túli magyar irodalmár más magyar volna, vagy nem igazi magyar volna, mint a határon inneni. Én verseimmel az egész magyar nyelvközösséghez szeretnék szólni, vallom, hogy csak magyar van és nem magyar, olyan nincs, hogy »határon túli magyar«. Mert a magyarság összetartozása határok feletti. A világon mindenütt élnek magyarok, s bárhol is éljenek, ők is a nemzet tagjai – határtalanul.”

Majd hozzáfűzte még: Ezért fontos, hogy felvigyük mindazt, ami magyar, a világhálóra is, rá kell mentenünk minden szellemi értékünket. „Ez ma olyan horderejű feladat a megmaradásunk érdekében, mint ezer éve a kereszténység felvétele volt. Így válaszulhat meg a »Haza a magasban«, amiről Illyés Gyula álmodott. Magyarország ugyanis akkora, amekkorára a magyarul beszélők nyújtják.” (Természetes tehát, hogy a költő az 1998-ban létrehívott Digitális Irodalmi Akadémia egyik alapítója lett.)

*A világon mindenütt
élnek magyarok, s bárhol is éljenek,
ők is a nemzet tagjai...*

Isten hű írástudója

Az anyanyelvápolásról és abban a Kárpát-medencei magyar iskolák feladatáról napjainkra is rendkívül aktuális gondolatokat fogalmazott meg 2003-ban Veszprémben a Megyei Pedagógiai Intézet vendégeként: „*A nemzetegyesítés egyetlen módja, feltétele ma is az anyanyelv megőrzése, az anyanyelvi képzés. A magyarság megmaradásának, közösségi túlélésének biztosítékai az anyanyelv, az iskola, a templom. Ahogy azt már Apáczai is megfogalmazta: »egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv«.*”

Az elszakított magyarok anyanyelv-őrző felelősségére világít rá poétikus megfogalmazásban egyik kicsi körömversében is: „*Nyeld le a nyelved! / Egyszerre jóllakhatsz vele: / egyetlen egyszer.*” A maga felelős szolgálatáról pedig 2008. január 21-én tett hitet, amikor Budapesten kitüntették a *Magyar Kultúra Követe* címmel: „*A szavak vándorköszörűse vagyok, elkopott névszókat, kicsorbult ígét élezek...*”

A '90-es évek közepétől irodalmi berkekben elburjánzott hazánkban is az a vélekedés, hogy a rendszerváltás után az irodalomnak már nincs társadalmi, politikai küldetése, mindent meg lehet tudni a sajtóból, a harcot meg lehet vívni a médiumokban, ezért a könyveknek nincs más feladata, mint a szórakoztatás, a vers tulajdonképpen magánügy, mércéje pedig pusztán a művészi megformálás...

Erre kitért Kányádi Sándor említett veszprémi előadásán is: „*A félelem bennem is él az irodalom jövőjéről. A modern versáradatot érzekelve – ami sajnos kevésbé szolgálja az embert, mint a művészetet – Goethe jut eszembe, aki egy alkalommal azt találta mondani: »Miért utálom én azt a drágalátos sajtószabadságot? Mert csak közép-szerűséget szül.«. Hát valljuk be, ebben azért van valami cske igazság az irodalmat illetően is*” – mondta. Majd az interjúbeszélgetésben már egészen keményen fogalmazott az öncélú irodalomról: „*A köldöknéző magatartás érvénytelen, etikátlan; tisztán irodalmi motiváció és tisztán esztétikai célzatú irodalom a posztmodern korban*



Kányádi Sándor

sem állja meg a helyét.” S valóban, ezt a modern, központozás nélküli prózaverseiben és a posztmodern formákon, fordulatokon keresztül be is bizonyította Kányádi Sándor. Akárcsak hitben-küldetésben kortársa, Nagy Gáspár, a tragikusan fiatalon elhunyt költő, aki mesterének vallotta Kányádit. 75. születésnapjára írott *Mi volna évei mögött?* című versében ekképp ír és összegzi mintegy Kányádi szellemi-lelki portréját: „*Szamos Nyárad és Küküllő / megmorajló / hangja / mögött / sőt még ama / metró-pad fölötti falra / papírosra / féltényérre és körömré / vagy a fekete korongra / rótt versek / mögött / is van egy másik költő / fényből s gondból / egyberostált / ember-vándor / el nem romló / el nem vásó / mert szívéből tud ő szokat / Isten hű írástudója / de bölcsen tud hallgatni is / így prófétál némán s túlhan / már fák hegyén és koronáján*”.

Igen, Isten hű írástudója volt Kányádi, ha erről méltatásaiban nem is gyakran szóltak/szólnak, többnyire mellőzve verseinek bibliás szemléletű vonulatait, képeit. Pedig micsoda mélyből fakadó vallomás, hitvallás hallható ki a fentebb idézett Nagy Gáspár által is emlegetett *Valaki jár a fák hegyén* című 1994-es költeményéből is: „*valaki jár a fák hegyén / ki gyújtja s oltja csillagod (...) valaki jár a fák hegyén / mondják úr minden porszemen / mondják hogy maga a remény / mondják maga a félelem*”.

E verse elhangzott 2009-es balatonalmádi látogatása alkalmával is a Pannónia Művelődési Központban Gryllus Vilmos gitáros előadásában. Ezen az előadóesten osztotta meg hall-

gatóságával többek között személyes szép emlékét, azt, hogy milyen mély lelki kapcsolatba került a meghurcolt sorsú, szolgálatában fáradhatatlan Márton Áron püspökkel, aki összekette őt, a reformátust, katolikus feleségével – már az életük és a házasságuk delén –, hogy Isten előtt is frigyüket megszentelhessek, megerősítsék. S a régi emlék felszakadtán meghatódottan emlékezett arra is, hogy esküvői ajándékot is kaptak a főpásztortól. Felesége egy Békés-Dalos újszövetségi szentírást, ő pedig Teilhard de Chardin *Az emberi jelenség* című könyvét. A kötet első lapjára a püspök a költő *Félvén se félve* című versének sorait idézve készített dedikációt: „*örök készenlétben, / örökkön szembenézve, / s nem hajlani mégsem / a kétségbeesésre, / kiállni verten az élre, / maradni hadvezérnek / és tudni félvén se félve, / a végső vereséget*.” Végül a lap alján személyes biztatást is írt: „*Hinni, hinni, szeretettel Márton Áron*”.

Balatonalmádban politikusabb versei is felszínre kerültek, s ezekből is kicsengett a keresztény szellemiség, a közösségtudat, az együttérző közösségvállalás más népekkel, a felebarátiság örök iránya, mely az egyetlen jövőt ígérő alap az emberiség számára. Joan Alexandruval, az azóta elhunyt román költővel való szellemi-lelki barátságáról is beszélt ott, tudatosítva, hogy a kollektív és küldetéses felelősségérzet Erdély számára létfontosságú, és ezért a magyarokkal együtt élő népek – románok, zsidók, szászok – költészetének megismertetését fontos feladatnak tekinti. Az Alexandruval való barátság ébresztette rá, emlékezett, hogy mindenütt a világon közösek a problémák, s hogy a költők egyetemes küldetése a hátratételektől, magára hagyatottságtól küszködők, szenvedők segítése. Ez a meggyőződés ihlette az erdélyi szászok és zsidók népköltészetéből írott versfordításait is. Felejthetetlen emlékem ezzel kapcsolatban egy 2005-ös kővágóörsi Kaláka-koncert az evangélikus templomban, ahol jiddis népdalok szóltak meg a költő fordításában, Gryllusék hangszerelésében. Amolyan hangkazetta bemutató volt e koncert, a *Volt egyszer, volt egy kis zsidó* című összeállításukból. E versek, a zsidó hagyományok, hétköznapiak, ünnepek megélt pillanatain túl a szegénység világméretű problémáiról, sorstragédiákról is vallottak.

Almásy Katinka

Osszetartozunk

Kányádi Sándor emlékének

Thalia álarca deszkára hullt...
Rímhantok kopognak koporsóján.
Elment Kányádi Sándor, könyveiben
hírdette a nemzeti szuverenitást.
Nagygalambfalva, Marosvásárhely
Budapest,
szívünk keserűség, könnyes dobbanás.
Költőt temetünk verskopjafára,
sárga villámokként rímek úzik egymást,
a sírkert fái közt, melyek
lassan öltöznek bele a nyárba.
Elhervadtak a különös tulipánok,
rózsák, a halál törvénye szigorúbb
mint az élet, verseit zengi dallamló
gyermekszáj. Erdély szent bércéről
szállt le a galamb, olajágot
terít a hantra, elbúgja gyászban:
örvényes időből tör elő a bánat,
hazai földben nyugvó testéből
angyalszárnyú-lelke Isten fényes
trónusa fölött, kék csillagként
ragyog, mi magyarok összetartozunk.

Balatonföldvár, 2018. 06. 08.

Ez itt a föld – a föld nekem

Az almádi találkozó „fináléjaként” a költő megrázó előadásában fölhangzott a *Kuplé a vörös villamosról*, amely megrengette szinte az alkalmi színpadot és hallgatósága lelkét is. Különösen a vers *Mellékdalának* összegzése („*de holtvágányra döcögött-e / vajon a veres villamos / eljárt-e az idő fölötté... s nem lesz-é vajon visszatérte / boldog aki nem éri meg...*”) akkor, ott – 2009-ben – félelmetesen aktuális üzenet volt minden magyarnak!

Ez az ironikus, csipkelődő, sokszor már-már szatírába hajló versbeszéd is hozzátartozott Kányádi Sándor egyéniségéhez, mondhatnánk, ez volt kommunikációjának is a kulcsa, fordulataival meg tudta szólítani, meg tudta mozdítani nemcsak az egy húron pendülőket, hanem a szembenállók sora is. Sokat idézett mondatait, melyekkel a „rendszer váltás” utáni keleti szektor politikai „való világának” ellentmondásait tűzte tollhegyre, néha még ma is fájdalmasan aktuálisnak érezzük. Ugyanakkor megállapíthatjuk: humoros odamondogató stílusával ma is hidakat ácsol a politikai szakadékokban botladozó magyarok közösségei között.

„*Én azt szoktam mondani: a magyarság megtartó ereje, hogy »kevésen vagyunk, tartunk szét«. Ez egy tragikus paradoxon. A gyűlölködés – kiváltképpen egy ilyen »neokeresztény országban«, mint Magyarország – nagyon kirívó. Krisztus sebeit feltépni, fel magyar! Hogy miért támad nyelv nyelv ellen, nemzet nemzet ellen, s pláne testvér testvér ellen...!? – felfoghatatlan! Tudják, mit hiányolok én? Egy lakodalmi rigmus szellemét ebből a mai világból: »Legelső a nemzet, második a család, és csak harmadsorban nézd a magad javát«*” – mondta pár éve a Duna Tévében egy villáminterjúban.

Mikor Sándor bácsi szülőfaluját, a nevében is pünkösdi aszociációkat indító Nagygalamfalvát is érintette egy 2015-ös erdélyi utunk, felidéztek barátaimmal felejthetetlen forrástisztaságú vallomását, a *Mikor szülőföldje határát megpillantja*

CSÁJI LÁSZLÓ KOPPÁNY

A keresztapa

Egyetemi éveim alatt törökországi utazásomról hazaérkezve ajándékot vittem keresztapámnak: egy régi oszmán ezüstérmét. „*Sohasem vártam tőled ajándékot.*” – fogadta csodálkozva, de látható örömmel – „*Hiszen nem voltam jó keresztapád.*” Igaza volt. Gyerekkorom elmúltán ritkán találkoztunk, hiszen ő apámék barátja volt, neves művészeti író, járta a szocializmusban még belátható horizontot alkotó művésztszadalmat, és kitűnő esszéket, elemzéseket írt. Ünnepeelt szerző és neves szerkesztő volt, a tiltott és túrt alkotókat is megértően fogadó, rendszerkritikus filosz. Lenézte a kommunistákat, és ennek hangot is adott, baráti beszélgetéseken sokszor kellett csitítani, hogy ne lovalja bele magát túlságosan a „rendszerzsidásba”. Meghallhatják... Aztán a szocializmus összeomlott, én leérett-ségiztem, és jártam a magam útját. A rendszerváltó ifjúság tagjaként látogattam most el hozzá. Végre elbeszélgettünk egy kicsit szerkesztőségi irodájában. Kíváncsi volt rám, és talán egy kissé kezdett megismerni.

...kétségtelen, hogy megosztó személyiségként nagy rajongótábort gyűjtött magának azóta...

A rendszerváltozás után a nagy irodalmi kiadók főszerkesztői állására új pályázatokat írtak ki, így került árverésre keresztapám állása is. A másik pályázó Haragos Jenő volt, a hazai irodalmi élet egyik fenegyereke. Botrányceltő könyveivel és kritikáival vált ismertté. „*Egy alkalommal elutasítottam könyve kiadását, még 83-ban*” – mesélte keresztapám – „*Iszonyatos haragra gerjedt. Fenyegetőzött.*” – nevetett; az akkoriban sokat jelentett, hogy ki és mivel mer valakit fenyegetni – „*Na de a műve szemétre való volt – hatásvadász klisék, polgárpukkasztó érték-telen halandzsák. Minek adtam volna ki?*” Haragos írásait én sem szerettem, de kétségtelen, hogy megosztó személyiségként nagy rajongótábort gyűjtött magának azóta, és most az anti-kommunista szabadgondolkodó jelszóval pályázott a szerkesztői állásra. Drukkoltam, hogy keresztapám nyerjen. Csodálkoztam ezen az érzésem, mert korábban dühös voltam rá.

című hatsorosát, megállva a település határában álló keresztnél: „*a szívem kolumbusz árbockosárból / kiáltó matróz amikor / idáig érkezem / minden más táj csak óceán / ez itt a föld / a föld nekem.*”

Most, hogy testben már nincs közöttünk, s hogy tudjuk, az „óceánból” hazaérkezett, s Nagygalamfalva földje lett a szemfedője, költői eszményképének, Petőfi Sándornak rokonsorai is eszünkbe juthatnak, melyeket oly sokszor idézett: „*Szép vagy, alföld, legalább nekem szép! / Itt ringatták bölcsöm, itt születtem. / Itt borúljon rám a szemfödél, itt / Domborodjék a sir is fölöttem.*” Kányádi Sándor végső vágya most a búcsú óráiban teljesülhetett...

Köszönet érte a minden kegyelem Istenének!

Soli Deo gloria!

Dühös, amiért keresztapaként nemigen törődött velem. Hozott ugyan ajándékokat, és tán a maga módján szeretett is, de úgy tűnik, hogy a gyerekek nyelvén nem értett. Nem beszélgettünk. Ezért is esett jól, hogy most – végre – komolyan vett. Aztán elbúcsúztunk. Soha többé nem láttam.

Ekkoriban adtak először lehetőséget arra, hogy a besúgók ügynökaktáiba betekinthesse azok, akikre vonatkoztak. Apám, mint az elnyomott magyar avantgárd egyik képviselője, az elsők között volt, aki kikérte a róla szólót. A nagy mennyiségű iratból gondosan kihúzták a beépített ügynökre vonatkozó konkrét adatokat, utalásokat, de a szituációkból, a rögzített beszélgetésekből, a szöveg stílusából egyértelmű volt: az egyik legaktívabb besúgó a keresztapám volt. Mindenki megdöbbsent a családban. Nem tudtuk hova tenni ezt az új helyzetet. Aztán apám azt mondta, hogy bizonyos jelekből ő már sejtette, hogy van egy sötét titka barátjának, de végül is úgy zárta le az ügyet, hogy szerinte igazából ezek a besúgások is hozzájárulhattak ahhoz, hogy őt végül is nem vitték el, nem likvidálta a Rendszer, bár megtehetette volna. „*Egyáltalán nem rosszindulatú, lekapcsolni szándékozó jelentések, sokkal inkább óvó jellegűek voltak. Pajzsok.*” – mondta – „*Soha nem kaptam rosszat tőle – csak baráti gesztust.*” – mondta – „*Ezt nem játszhatta meg!*” Ezért aztán apám kért, hogy ne is áruljuk el, hogy felismerte a besúgót. Nem vertük nagydobra személyét. Ezt követően többé nem mentem el hozzá, és ő sem látogatott meg minket.

Néhány hét telt csak el, és megjelent egy botránycikk valamelyik bulvárlapban, ahol Haragos Jenő zihálva osztotta meg felismerését keresztapámról. Őt leplezte le a K365-ös kódszámú ügynök személyében, amit kétségtelenül meggyőzően bizonyított. Inkvizítori hevülettel támadta irodalmi ellenfelét, és javasolta minden szakmai szervezetből kizárását. Már csak néhány hét volt hátra, hogy a szervezet kijelölje az új vezető szerkesztőt, tehát jól időzített cikk volt. Keresztapám ekkor egy este felhívta apámat, és elmesélte neki a történetet, amit a diktatúra éve alatt nem oszthatott meg soha, senkivel. Tudta, hogy apám már felismerte őt az aktáiból, és azt is, hogy ennek ellenére esze ágában sem volt őt kipellen-gérezni ezért. Mégsem beszéltek már hónapok óta. „*Nem mert a szemembe nézni. De legalább felhívott. Elmesélte az egészet.*”

Nem lehetett könnyű neki.” – mondta apám, és meggyújtott egy gyertyát. Aznap este hallgatagon vacsoráztunk. Kinyitotta a Bibliát, és olvasott belőle. Húsvét, nagyszombat volt.

Néhány napra rá keresztapám öngyilkos lett. Ennek hátteréről szinte semmit sem hallottam. Valószínűleg másokról is jelentett, és korántsem biztos, hogy azokban is hasonlóan engedékeny volt. Megrendített a halála, hiszen nem rossz embernek ismertem meg. Elképzeltem, ahogy utolsó óráit töltötte, lelepleztem, megalázva, sőt, ami még rosszabb: szembe köpve önmagát. Hiszen azoknak adta el a becsületét, akiket annyira lenézett. A kollaboránsok között ez az önkritika állítólag ritka tulajdonság, bár ki tudja. Különben – képzeltem el – minek is írta volna azt, hogy *„Júdás pénzemet megkaptam, mint szultántól a selyemzsinórt, hiába próbáltam meg az árulásban is ember maradni.”* Halálának részleteiről semmit sem tudunk.

Természetesen az egyedüli jelöltként megmaradó Haragos Jenő lett a kiadó vezető szerkesztője. Azóta síri csönd borítja keresztapám emlékét. Írásait alig idézik, alig olvassák. Nevét – mint gyalázatost – az új idők ünnepezt írói kivésik a kánonból, ahogy annak idején az öngyilkosok tetemét a temetőkön kívül kaparták el, pusztán e tettük miatt, jeltelen sírba. Haragos Jenő egyre több írásában idézi fel bennem a régi inkvizítori bulvárcikket – irodalmi, politikai vagy emberi ellenfeleit a legádázabb stílusban tudja likvidálni az irodalmi életből. *„Akiiket pedig szemtől szembe nem mer támadni, azokra kilövési engedélyt ad ki!”* – suttogják róla. Mert hangosan senki sem mer szembeszállni vele. Ugyanis, ha őt valaki megtámadja, annak vége. Azt sem lehet tudni, ki fogja kinyírni, és milyen fórumon. Előkerülhetnek múltbéli bűnök vagy jelenbéli stigmák: nacionalista, populista, rasszista, szélsőjobb, nemzetieskedő

vagy a célközönségtől függően nihilista balliberális, migránsbarát, nemzetáruló – bármi, ami a közvélemény vagy a szakma számára aktuálisan szükséges ahhoz, hogy valakit leírjanak. Hiszen: nem zörög a haraszt... És ha zörög, az a vádhoz már elég is. Így hát jobb, ha nem beszélünk túl hangosan. A fejek meg csak hullnak, Haragos polgártárs pedig marad.

...a rögzített beszélgetésekből, a szöveg stílusából egyértelmű volt: az egyik legaktívabb beszélgető a keresztapám volt.

Évekkel később egy alkalommal úgy alakult, hogy be kellett mennem a kiadóba. Május volt, igazi boldog idő, kint ujjongtak a madarak, és szerelmesek andalogtak a korzón. Fel az elsőre, végig a folyosón a titkárságig. A középső, szerkesztői iroda ajtaja nyitva. *„Kibírhatatlan ez a hőség! Már májusban...”* – szölt ki egy hang, szinte kiabálva a titkárnőhöz, épp mikor az ajtó előtt haladtam el. Észrevettem. *„Hé, maga!”* – szölt rám – *„Jöjjön csak be!”* Bementem. Keresztapám régi irodájában ült Haragos Jenő, a hatalmas tölgyfa íróasztalt sem cseréltette ki. *„Kihez jött?”* Elmondtam. Bemutatkoztunk. Félhomály volt, a redőny majdnem egészen lehúzva. A porszemcsék a beszűrődő vékony fénycsíkban tűnődve kavargtak. Az íróasztalon észrevettem a török érmet, amit annak idején keresztapámnak adtam. *„Ja, ez? Ez a szar az egyik kedvencem.”* – mondta a nagyhatalmú szerkesztő úr – *„Emlék. Egy régi komcsi szerkesztő állítólag ezt szorongatta, amikor ennél az asztalnál föbe lőtte magát. Már nem is emlékszem, hogy melyik volt. Mind egykutyá, nem igaz?”*

Debreczeny György tolatás közben

Thomas Bernhard nyomán

a történelem kerekét
nem forgathatjuk vissza
de a tolókcsiét igen
így tudunk vele tolatni

a történelem prédikál
és mi nem értjük
mi prédikálunk
és a történelem nem érti

a tolókcsi nem érti
hogyan akkor most
mi prédikálunk a történelemnek
vagy a történelem prédikál nekünk

tolatás közben még halljuk
a disznórőfögést
tolókcsiinkban ülünk
és a történelem tolat

Tönköl József Élesen halljuk a rigókat

Meg kell szabadulnunk a mondatoktól és írásjelektől, kockás füzetektől, hová kerüljön, ami ér valamit, milyen messze az a nyár, az a tegnap reggel, mintha az, ami történt velünk, belesüppedne az ágyba, egy-egy csöngetésbe, úgy tűnik, a ház a nyirkot sugározza, az ablak csukva van, de élesen halljuk a rigókat, mi lenne az élet a csőrük ragyogása nélkül, nem tudnánk, kik keltek keresztül elevenen az erdőn, kinek a homlokát nőtte be csalán, lapulevél, kinek a pajtájában aludtak denevérek s baglyok, ki vacogott a kútban, mint a hold, úgy tűnik, csupán a csillagok tudják, ki integet, jégverés után ki érzi át az asszonyok jajgatását, hol üldögélünk, hogy vakítson bennünket újra a nap, nagy, fekete dongók repülnek a szobába, a falhoz tapadt szőnyegen kavarnak, nem jövünk rá semmire; de akkor az az álom mi volt?

LUKÁTS JÁNOS

Évek tornya

Akkor jártam először a tóparti kisvárosban... Nem is a kisváros miatt, hanem a Badacsony miatt. Vagyis a napfogyatkozás miatt, amit legjobban a tóparti mólóról lehetett látni. A Badacsony fölött eltűnt a nap, elmúlt a fény, hideg lett és szürkéség. A madarak elnémultak, az emberek zajongtak. Kiáltozták, hogy: „*Hurrá, milyen sötét és hideg a világ!*” Nekem a hideg a csontjaimba bújt, a félhomály a szemembe fészkelte, bennem maradt mindkettő, máig felidézem időnként, elbizakodott perceimben.

Amikor aztán visszatért a fény, a hő, amikor megszólalt a madárdal, az emberek megnyugodva beültek a kisváros mólóvégi borozójába, és elégedettek voltak. Én ott maradtam a vízparti köveken, és a jelenséget, amelyet a többiek szenzációként éltek át, és többnyire azonnal elfelejtettek, elneveztem magamban *holnapfogyatkozás*nak. Meg is írtam mindezt egy háromoldalas bölcességben, a barátaim a bölcességemet ostobaságnak nevezték, és papírhajót hajtogattak belőle.

Évtized múltán jártam újra a tóparti kisvárosban, a Badacsony átköszönt, mint régi ismerősnek. – Azért azzal a félnappal még tartozol! – intettem neki vissza. Aztán nyugodt szívvel felszálltam a megyevárosi vonatra. Kedélyes vicinális ez, bekanyarodott a somogyi erdők és mezők közé, ez itt még lapos-lapályos táj a Berek sarokvidékén. Arcomat nézegettem az ablaküvegben, a hajam ősz, és ősz a szakállam is. Rövid haj, kurta szakáll, de ősz. Van ilyen. Nekem ilyen van.

– Út, vasút, életút! – dübörögte az arcátlan vonat. Dehogy! Derék vonat ez, gömborrú, piros mozdony vonszolja óvatosan, hogy ne keltsen feltűnést erdők, csordák és patakok között. – Somogy – gyomos – dohogja aztán fülembé a gúnymondókát. Én visszadohogok: – Somogy az erdők királya, fái góliátok, bokrai embernek pihenők, állatnak rejtekhelyek. A csend kézen fogva jár az árnyékkal. Az árnyék húzódik a fény elől, de követi, a csend helyben marad. A fák élőtlásaink, jobbára túlélnek, vajon eltöprengenek-e az ember elmúlásán? Szamárság! Szamárság? A fák egy helyben állnak, ott kell magukat kiteljesíteni, ahová a végzet – talán faisten – állította őket. Az ember változtathatja helyét, mindig jobbat keres. Vajon meglesi helyét és boldog lesz, felmagasodik, ahogy egy fenyő, egy tölgy vagy egy parti fűz?

A nagy lustaságú bivaly csak néz, talán gondol is valamire, de mire gondolhat egy berekbéli bivaly? A többieket rezervátumba terelték, ő maradt itt egyedül szabad bivalynak. Ő is élőtlás, akár a fák, elránt a fürge vonat, a bivaly halad a korral: megszokta a vonatot.

Az egy helyben álló élőtlásak fölfelé törekednek, csak fölfelé, akármilyen lesz, a többi fa fölé, mint a tornyok, felhőkarcoló. Lombjukban zöld a homály. Csöndes béke honol vajon közöttük vagy néma háború? Ki tudja, az ember mindkettőt megtapasztalta járó-kelő életében. Egyszer Istent kellett ábrázolnom – földi lény formájában: a tölgyfát választottam, a tölgy Ádámnak osztott bölcs tanácsot, Ádám a tölgyvel porolt, az író elégedett volt. Most odaköszöntem Tölgyistennek.

Vannak helyek a földön, ahol mintha megállt volna az idő. A somogyi rengeteg bizonyosan ilyen hely. Így áll mozdulatlanul... mióta is? És vajon években kell-e mérni az időt, vagy eseményekben, netán építményekben? Amíg ők emlékeztetnek, az idő nem fogyhat el?

Kanyarog a vonat, percenként vált erdőt-mezőt, kanyarog a történelem, percenként vált évszázadot-évezredet. Római villa – hallom, látom a rengetegben, megáll az idő, megáll a vonat.

A Dunántúl persze Pannónia provincia volt, helyénvaló a római emlék. De hogy villa?! Lovastiszt, módos kalmár építet villát, talán éppen kétezer éve, hová is? A Pelso mellékére, a Balaton partra... Idáig ért akkoriban a Balaton? Aztán később lett belőle Berek, aztán ingovány, aztán elfoglalta a rengeteg. Az idő a villához ragaszkodott, a Pelso tóhoz kevésbé, azt hátrább parancsolta. Máig állnak-porlanak római villák alig napi járásnyira innen, vajon éjszakánként vagy téli ködben váltanak rejtjeles, latin nyelvű üzenetet egymással a túlélésről és az elmúlásról?

*Somogy az erdők királya,
fái góliátok, bokrai embernek pihenők,
állatnak rejtekhelyek.*

Évezrednél több idő rohant-vánszorgott el aztán, új nép, új nyelv, új Isten kezdte honát lenni a somogyi erdőkben. Már magyarok, még pogányok? Koppány vezér csatában esett el, László királyt – szól a legenda – angyal vitte kocsiján Váradra, végső nyughelyére. A síkon a törvényhozó lovagkirály tempoma, a völgyben a régi hitnek faragott emlékoszlop. Egymástól alig karnyújtásnyira...

Végtelennek tűnő dióligetek. Az országban a legdiósabb vidék Somogy megye – mondják a híresen büszke somogyi dióművelők. A folyondár nem fojtja meg a diót, a szagát-kese-rújét el nem viseli, a dióliget szellős, törzse teherbíró, bő termést ígér. Mint a családban: dióatyák körül szépen termő diófiak, árnyékuk mián megőrzött, töredezett kérgű öregdiók. És külön – bárki láthatja – őrdiók, árnyékossnyival távolabb, magasabban, egyedül. Ők a hírszerzők, a viharlátók, dióország lovagjai.

Mesét kellene írni a diókról, igaz mesét, dió királyfiról és – mondjuk – nádszálkisasszonyról. Ihol a két szereplő az ablakom előtt, integet az egyik, bólogat a másik. Vágyakoznak, de el nem mozdulhatnak. Kemény törzs az egyik, el nem törlik, lenge szál a másik, egy mozdulat az élete. Sosem lehetnek egymáséi. A vonat elránt, nem várhatom be a tragédia végét...

Nekem ma estig címet kell adni ennek az írásnak, hangzatos címet, csipetnyi rejtéllyel, a kanyargó vonatútról, a fák-bokrok mineműségéről, meg, ami mindent beleng: az idő múlásáról. Én pedig e helyett magamat szemlélem az ablaküveg-

ben, a kerek dohogását hallgatom, és fogalmam sincs semmilyen bölcs tanulságról. Bizony, rázós dolog ez a vonat.

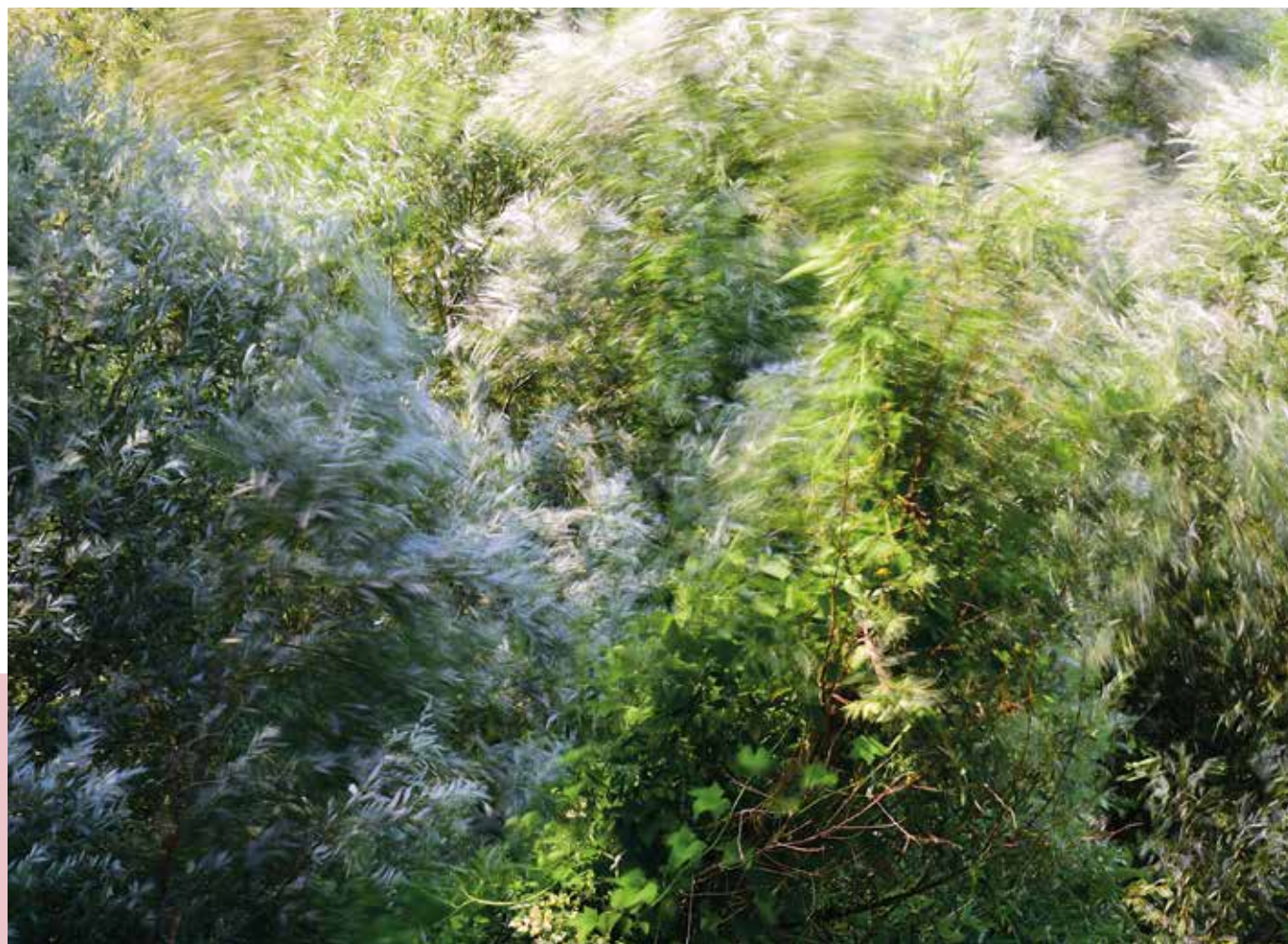
Talán vissza kellene menni a Badacsonyhoz, számon kérni tőle a holnapfogyatkozás óráit, a rideg hideget, az elnémult madárdalt. Meg azt a félelmet, ami bennem nőtt nagyra: ha ilyen borzongató egy morzsányi fogyatkozás, milyen lehet egy valódi égi esemény: egy üstökös kalandozása, az öreg Nap pillanatnyi elszunnyadása vagy a mindenkire váró végelszámolás? Badacsony sokat tud, öreg, és – bizonyosan – sokan járnak hozzá tanácsért megélés és elmúlás dolgában. Eh, nem fordulunk senkihez, a saját húsz-harminc évét pedig két fogyatkozás között mindenki maga rostálja meg, mi a megőrzendő benne, mi a kihajítanivaló.

„Az évek tornya magasabbra hágott...” – nem voltam még húsz éves, amikor ezt a bátor sort leírtam. Ezt a balga sort, mert hát mekkora tornyot rakhatott az a süvölvény gyerek húsz éves koráig, amely most egyszerre magasabb lett? Szonett lett belőle, ott íródott a Badacsony alatt egy vitorlás; a társak hálából belöktek a Balatonba. Azóta rakom a tornyot, az éveket. Már rakni sem kell, szállnak-gördülnek fölfelé, megállnék néha, elmenekülnék az észrevehetetlen-szörnyű munka elől, de ők olyan társak, akik dolgoznak helyettem is, építenek-épülnek, ha nem kérem is! Elég... az évek gyarapodjanak, én pedig szemlélem addig ezt az ördögös-mosolygós vasút-utat, ezt a baráti, végtelen titokvásárt.

Vége-nincs partjai között a tó nem hunyja le a szemét, sőt éppen ellesi az égi történéseket, tükrén ugyanúgy futnak és

lebegnek a felhők, mint odafent. A parti nádas akár a pillák sora a szem két oldalán, rejtje és sejteti az éltető gazdát. Eláll-dogálni volna kedvem a part szögletén, ahol se tó, se nád nem vehetne észre. Hátha – remélem – az éjszaka órájában a halak mind a partra jönnek, köszöntik egymást, és elbeszélik azt a rengeteg vízcsepp-történetet, amelyet egy teljes nap alatt hallottak-láttak a mélyben, a tó és talán a hallét legmélyén. Az efféle néma beszélgetésektől talán bölcsőbbek lennének ők maguk is, talán szomorúbbak, talán csak egyszer gyűlnének össze életükben, hogy egymás halszemébe nézzenek. Napkeltekor aztán viasszal szállnék a vonatra, megnyugodva, hogy a halak ugyanolyan magányos és összeférhetetlen népek, mint az emberek. Vagy egészen másfajta, de hát ezt a halak tudják.

Közeledünk a megyevárosához, –Végállomás – végálmódás! – dohogja a szégyentelen, gömborrú mozdony. Vajon mikor lesz következő utam ezen a vonalon, ezen a vonaton. Hányszor fog addig fogyatkozni nap és hold, költözteti-e odább partvidékét a Balaton, nőnek-e tovább ég felé a somogyi dióligetek, hársak és tölgybirodalmak? Vagy legközelebb éppen visszafelé fogok felpattanni a dohogóra, és a másik oldal lankáinak és csordáinak integetek majd tétován, remélve, hogy visszaintenek? A vonat pedig begördül a tóparti kisváros állomására, ahonnan csak háromszáz lépés a móló, a part, a meglocsanó Balaton? A közeledő végtelenben pedig ott fog regnálni a fényt homályosító, az időt osztó Badacsony? Remélni kell, tervezni szabad, de ki lát bele az amúgy végtelen időbe!



Ország László fotója

SZ. TÓTH GYULA

Bátorító jelek a rengetegben

Tisztelgő noteszlapok a Búvópatak tizenhatodik születésnapján

Gyökerek és szárnyak (*Des racines et des ailes*), ez a címe a francia tévésorozatnak, a TV5 Monde csatornán követem. A mottó Goethétől származik: „*A legtöbb, amit gyermekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak*”. Térben, időben összefoglaló tabló a világról. Az adások egy-egy varázslatos helyet hoznak közel, amelyek kitűnnek természeti, építészeti szépségeikkel. Bemutatják a táj, a vidék történelmét, társadalmi kultúráját, az ott élő civilizációt, gazdálkodást, földművelést, szőlőművelést, állattenyésztést, ipart, művészetet. Mindezt emberközelbe hozva, családokon, egyéni tevékenységeken keresztül. A vidéket tág földrajzi térbe helyezi, követve az időbeni fejlesztési változásokat. Érzékletes utazás, fentről látjuk a tájat repülőn, megyünk autóval, lovon és gyalog, ellátogatunk a szőlőbirtokokra, traktorra is ülhetünk, bekukkantunk a termelői piacra, és elkölthetünk egy finom vacsorát a házigazdákkal a domboldali teraszon, a csodálatos panorámában gyönyörködve. És megcsodálhatjuk a kívül-belül művészien felújított kastélyokat.

*Látvány, képzőművészet,
fotók, tipográfia,
kompozícióba rendezve.*

Szívesen nézem a sorozatot, leginkább a francia tájakat, szinte az egész országot bejárhatjuk. Legutóbb Beaujolais vidékén barangoltunk, széltében-hosszában, Saint-Étienne-től Lyonig, a Saône, a Rhône mentén a hegy- és domboldalakon, érzéki látással egészen a Juráig.

A mai látványcivilizáció zaját sulykoló harsány műsorok között üdítő kivétel. És máris halljuk Baudelaire-t: „*Templom a természet: élő oszlopai / időnkint szavakat mormolnak összesűgva; / Jelképek erdején át visz az ember útja, / s a vendéget szemük barátként figyeli. // Ahogy a távoli visszhangok egyberingnak / valami titkos és mély egység tengerén, / mely, mint az éjszaka, oly nagy, és mint a fény, / egymásba csendül a szín és a hang s az illat.*”

Hát, igen: Kapcsolatok, két strofa, Szabó Lőrinc fordításában. Ha az ember találkozik a természettel. Ha nem akarja legyűrni, ha összefonódva küzd, birkózik vele és segítségével. Ha megbízik benne. Ha elhagyja is, tudhatja, a föld visszavárja. A szülőföld, a vidék menedék. Ha az ember észreveszi ezt, s tudja, mit tesz, a szerencse is vele lesz. És akkor részese lehet a szín és a hang s illat egymásba csendülő harmóniájának. Manapság a nyitott világ megannyi jele hívja az embert.

Am rájönni, megérezni, melyek néznek ránk vendégként, barátként! Az a valami! A nagy nyüzsgő jövés-menésben Ady is biztat:

A föl-földobott kő

*Föl-földobott kő, földedre hullva,
Kicsi országom, újra meg újra
Hazajön a fiad.*

*Messze tornyokat látogat sorba,
Szédül, elbúsong s lehull a porba,
Amelyből vétetett.*

*Mindig elvágynak, s nem menekülhet,
Magyar vágnyakkal, melyek elülnek
S fölhogadnak megint.*

*Tied vagyok én nagy haragomban,
Nagy hűtlenségben, szerelmes gondban
Szomorúan magyar.*

*Föl-fölhajtott kő, bús akaratlan,
Kicsi országom, példás alakban
Te orcádra ütök.*

*És, jaj, hiába, mindenha szándék,
Százszor földobnál, én visszaszállnék,
Százszor is, végül is.*

Franciául több fordítása van, én Jean Rousselot átültetését kedvelem – *Pierre lancée*. Íme, az egymásba csendülés Normandiától Partiumig. (2018. március 6.)

HELYTÁLLÓK. Ez a címe Farkas Judit interjúkötetének. Mert „beszélgetni jó”, vezeti föl előszavát Kaiser László, a könyv kiadója. Az igazi interjúhoz kíváncsiság, szakmaiság és tehetség kell. Farkas Judit a *Búvópatak* főmunkatársa, írásai tükrözik a lap szellemiségét. Ennek megfelelően választja meg interjúalanyait: értékek iránti elkötelezettség, hűség, következetes munkavitel. Amikor a beszélgetők találkoznak. Tanulságos olvasmány. A mai hőségben megint eszembe jutott a könyv, a beszélgetésben előbukkanó sorsok. Az irodalom itt vijjog körülöttünk: gyakrabban szólnak a suhanó mentőautók szí-

rénái, életet mentenek, ha tudnak, a műtőasztal előkészítve, a szakemberek várják az „eset”, a tűzoltók nagy vízsugarakkal próbálják fékezni a lángokat, kidőlt fákat fűrészelnek, tetőt bontanak, embert hoznak ki az égő házból, a balesetnél, a betörésnél mérnek a rendőrök, nyomokat gyűjtenek, a nagyvárosban folyamatosan mennek a buszok, a hőség, a nagy forgalom alaposan próbára teszi a sofőrt, szakmaiságát, kitartását.

És körülöttünk szorgoskodnak a házat, hidat, vasutat építők, a fel- és megújítók. Megesik, hogy a hűs szobából kifelé menet, miután éppen az újjászületésről olvastunk lánglelkű gondolatokat, útelzárásba ütközünk, a villamosról buszra kell szállni, aztán vissza. Ebben a hőségben! Megújulunk, ez maga a megújulás, gondoljunk erre. A megújítók helytállnak – helytállók. Mindennapjaink „erőt adó tényezői”, itt is érvényes Kaiser László minősítése – irodalomról, emberekről, tettekről. A forró mezőkön gyűjtik a kenyérré válót. Holnapra is marad. (2018. július 27.)



A TERMÉSZET ÁTÖLELŐ HANGULATA. És ereje. „Búvópatak” a globalizmusban. Nézem a lapszámokat, egyenként, mind különböző, de mégis Egy. Műdarab, illik ide a Fűzfa Balázs által behozott, annak idején sokakat meghökkentő fogalom. Mert művészi darabról van szó, ilyeneket tartunk kezünkben havonta. Látvány, képzőművészet, fotók, tipográfia, kompozícióba rendezve. És mindebben a szöveg, próza, líra, emberről szól embernek – védett emberek. A globalizmus kezdeti időszakában („hajnalán”) ízelgették a szót az emberek, a mindennapok gyakorlati hatásaiból igyekeztek következtetni milyenségére, mibenlétére. Áldás vagy átok? A tudományos szféra definíciókkal próbálkozott, de inkább szövevényes magyarázatokba bonyolódott. Tisztességes gondolkodók, filozófiai alapon, (sz)ép lélekkel, reményekkel keresték a fogódzókat: „egységesülő folyamatok”, foglalták össze a globalizmust, miként tette Zsolnai József, A tudomány egésze. A magyar tudomány tudománypedagógiai szemléje című munkájában (Műszaki Kiadó, Bp., 2005. 315 o.) lásd erről e sorok írójának recenzióját: *Felelős magyar alkotó, az egységesülő folyamatokban keresd a közjót!* (Új Pedagógiai Szemle, 2007/9., 182-185.) Csak a rend kedvéért: már akkor fontosnak gondoltuk a „közjó keresését”. Mintha tartottunk volna valamitől. Hiszen, mint a *Búvópatak* is szemlélteti, a természet különféle ágai-bogai összetartoznak. A Föld és az Ég között ott húzódnak a kapcsolódó kötelek, ezt Baudelaire gyönyörűen összefoglalta lírában, filozófusoknak tanulságul: Templom a természet..., lehetnek ezek Kapcsolatok, de Tornai József keményebb fordításában Megfelelések is. (Ó, ennyit nem várhatunk el.) Mindegy, a csillagok, a hegyek, a mezők, az erdők, a folyók összeérnek, egységbe szövődnek, ringanak, mozognak, táplálják egymást, és éleést kínálnak az embernek: munkát, gyönyört, fáradságot, olykor nehézséget. De éltetik az embert az egységesülő folyamatokban.

No, ez az embernek kevés, rátesz, megfejni igyekszik a természetet, tűzzel-vassal igyekszik megteremteni az egységesülést, beavatkozik a természetes folyamatokba. Erőszakot alkalmaz. A természet visszavág: és (mégis) mozog a Föld, és a víz az úr, a hegyek megmozdulnak, lángolnak az erdők. Az ember tüzet olt, vizet mer, sarat lapátol, menti magát és társait. Menekül. És temet. A saját szemete, hulladéka lassan maga alá gyűri. Furcsa paradoxon: a szétnyíló, szétágazó fo-

lyamatok „egységesítő” (és nem egységesülő) törekvései tapasztalhatóak, azok világhatalmi összefogásának szándékával. Akkor, amikor buzog a multikultúra vegyülete, amikor élnek még nemzetek e világon, amit például a focivébé láza is hevített. Csak az erőteljes, sajátos létközösségek képesek az „egy-másba csendülésre”. Íme, a globalizmus „szétfeszítő folyamata”. (Nehéz itt, így világhatalmat teremteni. Természetellenes.)

Erre figyelmeztet a *Búvópatak* havonta, immár tizenhat éve. Az augusztusi szám is műdarab, méltán kifejezi az eddig leírtakat. Csak kézbe veszed, átforgatod: a szántóföld és az Ég összeér, ember és állat összesimul a nyugtató víz partján, a távolban hegyvonulat pihenteti a szemet. Íme, az egység, a harmónia. A művészet által leképezve, megteremtve, közel hozva. A természet képi látványának atmoszférájában a meseteri szoboralakok élővé pezsdülnek. És hol itt az ember? Lapozz bele, ott vagyunk. Benne az Egészenben, az Egységben. Ne akarjuk ezt megbontani, ne akarjunk a természet fölébe kerekedni. Ezt üzenik az írások is. Légy alázatos, keresd a szépet, s máris a közjónál tartasz! Művészi formák között a szó erősebb, mert a kép metafizikája segít. A mozdulatban benne van a transzcendens, olvassuk Jadranka Damjanov, *A rajz metafizikája* című munkájában. És a hitvalló idézet: „A művészet értelme Meister Echaradt szerint előkészíteni a dolgokat, hogy visszatérhessünk Istenhez.” A könyv a Flaccus Kiadó gondozásában jelent meg 2006-ban a zágrábi művészettörténész fordításában (szerkesztette és lektorálta Papp Mária, a tipográfia Szabó László munkája).

A szemléző tünődésben, valahol a háttérben finoman felcsendülő zenét is hallunk. Művészet, költészet és zene. Összefüggő rendszerben, mint Bartóknál. Mi tartja össze a rendszert? A zene alapja a matematika, az egész rendszere matematika alapú, mondja Medveczky Ádám, Kossuth-díjas karmester. És mégis, más és más okok miatt, másként szólnak a műdarabok az egyes szerzőknél. Ám a ritmus, „az időbeliség és a rezgés a legnagyobb csoda. A ritmus az élet alapja”. Ha elvész a rendszeresség, bekövetkezik a baj, az embernél tragédia is lehet.

A rendszert vélem felfedezni, érezni a *Búvópatak* darabjaiban. Csernák Árpád szerkesztés közben „hallja a zenét”, harmóniában a gondolatok az érzelmekkel – komponál.

Kívánom, hogy komponáljon sokáig művésztársaival, Isten áldásával! (2018. augusztus 20.)

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havi lap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Lukáts János, Németh István Péter,

†Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2018. szeptember, sorszáma: 9/2018

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

IBAN szám: HU62 – BIC (SWIFT kód): BACXHUHB



BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY



Sándor János, Csernák Árpád, Oberfrank Pál, Kaiser László, György-Horváth Ilona, Zente és Anna a Z-generációból
Búvópatak-est, 2018 – Csernák Bálint és Csernák Máté fotói

Kapható az újságárosoknál

A *Búvópatakot* 2018-ban ismét keressék az újságárosoknál!
A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓINK

